

Vern og bruk av naturkultur i levd landskap

En fenomenologisk case studie av Follsjå- saken

Rønnaug Rauk Sundling

Masteroppgave
Museologi og kulturavstudier
30 studiepoeng

Institutt for kulturstudier og orientalske språk
Det humanistiske fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

MUSKUL 4590
Vår 2023

Vern og bruk av naturkultur i levd landskap

En fenomenologisk case studie av Follsjå- saken

© Rønnaug Rauk Sundling

2023

Vern og bruk av naturkultur i levd landskap: En fenomenologisk case studie av Follsja- saken

Rønnaug Rauk Sundling

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

I denne oppgaven vil jeg undersøke hvordan skogeieres affektive tilknytning til skog som levd landskap får betydning i spørsmålet om bruk og vern av naturkultur. Basert på en case studie fra Follsjå- området i Notodden kommune, vil jeg se nærmere på hvordan skogsdrift i rurale strøk påvirkes av samtidens miljøvernregime. I Follsjå- området har det oppstått en betent konflikt mellom skogeiere og naturvernorganisasjoner som er mye omtalt i nasjonal presse. Jeg ønsker å undersøke hvordan skogeierens forvaltning av naturkulturverdier blir påvirket av den offentlige debatten. I tillegg vil jeg analysere den følelsesmessige opplevelsen av verneprosessen sett fra skogeierens side. I hvilken grad blir grunneierens affektive tilknytning til landskapet formet av etablerte praksiser og direkte, fysisk kontakt med skogen som levd landskap? Som grunnlag for analysen vil jeg anvende en fenomenologisk tilnærming til landskap. Videre vil jeg diskutere de moralske og strukturelle sidene i forholdet mellom vern og bruk i ikke-dualistisk naturkulturkontekst.

Foto: Rønnaug Rauk Sundling

Forord

Jeg ønsker å rette en stor takk til mine veiledere Brita Brenna og Hugo Reinert ved Institutt for kulturstudier og orientalske språk, Universitet i Oslo (UIO). Med omfattende kunnskaper og kyndig veiledning har de holdt i prosjektet med stø hånd og bidratt til at skriveprosessen har vært en berikende opplevelse som jeg ikke ville vært foruten.

Hjertelig takk til alle informanter som delte så generøst av sin tid, kunnskap og engasjement. Uten dere hadde ikke denne oppgaven blitt til.

En stor takk til Katherine Burlingame ved Institutt for arkeologi, konservering og historie (UIO) for givende faglige diskusjoner og uvurderlig teoretisk input. Takk til alle dyktige og engasjerte medelever som har bidratt og støttet underveis i studieløpet. En spesiell takk til Anette for gjennomlesinger og kommentarer. Takk til arbeidsgivere og kolleger ved Riksantikvaren og Polarekspedisjonsmuseet Fram for tilrettelegging og oppmuntring underveis i studieforløpet.

Tusen takk til mine foreldre for uvurderlig støtte og hjelp, og for interessen for gamle ting. Takk til både dere og svigerforeldre som alltid stiller opp og heier, og for alt godt barnepass i en hektisk skriveperiode.

Til slutt vil jeg rette en ekstra stor takk til min mann, Joachim, og til min sønn, Lavrans. Uten Joachims støtte, oppmuntring og evig optimistiske syn på det meste hadde ikke denne oppgaven vært mulig. Og til Lavrans, for mang en god latter og klissete klemmer når jeg trengte det som mest.

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	V
Forord	VI
1) Introduksjon	1
1.1. Natur, kultur og næring	1
1.2. Vernesaken i Follsjå- området	2
1.3. Forsknings spørsmål	4
1.4. Oppgavens struktur	5
2) Vern og bruk av skog i historisk kontekst	8
2.1. Det norske skogbrukets historie.....	8
2.2. Det industrialiserte skogbruket.....	11
2.3. Flatehogst og biologisk mangfold.....	12
2.4. Miljøsertifisering av skog – bukken som passer havresekken?.....	14
2.5. Ordningen frivillig vern.....	15
3) Teori	18
3.1. Kulturarv diskurser, praksis og prosess.....	18
3.2. Affekt og identitet i levd landskap	20
3.3. «Being in the world» - fenomenologisk tilnærming til landskap.....	21
3.4. Det moralske landskapet.....	22
3.5. Omsorg og kontroll - politikk og praksis.....	23
4) Empiri og metode	25
4.1. «Cultural interview»	26
4.2. Kvalitativ metode gjennom fenomenologisk tilnærming	26
4.3. TRIOLE- modellens tre dimensjoner	27
4.4. Gjennomføring av intervjuer	29
4.5. Å være en «insider»	31
5) Analyse og diskusjon	34
5.1. Materialitet og lokalitet	35
5.2. Fortellingens verdi - «det kan ikke måles i penger»	37
5.3. Naturkulturens kapital	41
5.4. Artsjegere i pressen	43
5.5. Sammenfatning av analysekapittelet	47
6) Konklusjon	50
Litteraturliste	55
Appendix	61

1) Innledning

1.1. Natur, kultur og næring

«Skogen, det var det som var bondens ryggrad»¹, som en av mine informanter uttalte det. Skogen har til alle tider vært en verdifull og uvurderlig ressurs for menneskets overlevelse. Fra lyden av enslige øksehugg til det moderne skogbrukets teknologi - gjennom drift og bruk av skog gjennom århundrer har kunnskaper og praksiser lagt grunnlag for en mangfoldig kultur. Trevirke gir husly og varme; av tre lager vi skip, redskaper og papir; skogen har vært en forutsetning for gruvedrift, jernutvinning, tjærebrenning, saltkoking og kullbrenning. Skogen er tilholdssted for mytologiske skikkelser som tusser og troll, og figurerer i en rekke folkeeventyr og myter. Skogen er rekreasjon og inspirasjon; et sted hvor små og store kan utforske, lære og finne ro. I skogen finnes det et stort og verdifullt arts mangfold, hvor planter, dyr, sopp og lav sameksisterer i et naturlig habitat. Den boreale barskogsonen, bestående hovedsakelig av gran, furu og lerk, strekker seg rundt den nordlige halvkule og er klodens største sammenhengende skogsområde.² Fra Norge via Sverige, Finland, Russland og over til Alaska og Canada – rundt 45-70°N – finner vi jordas største karbonlager i skog.³

Skogens fornybare egenskaper gjorde det attraktivt å drive og videreføre gårdsbruk i griskendte strøk gjennom en konstant tilgang på ressurser. Slik var skogen et sikkert næringsgrunnlag for kommende generasjoner, noe som ble trukket frem under intervjuene. «Skogen var som banken til gårdsfamilien. Hvis de hadde behov for investering, gikk de til skogen».⁴ Inntektene fra skogen kan reinvesteres i gården og sørge for vedlikehold av bygningsmasse og infrastruktur. Samtidig kan kunnskaper, tradisjoner og praksiser videreføres som etablerte kunnskapssystemer fra én generasjon til den neste. Om skogen er bondens ryggrad er *kunnskapen* om skogen og driften materialet som ryggraden består av.

I det boreale barskogområdet rundt Follsjå i Telemark har det vært bosetting siden før reformasjonen. Ifølge lokalhistoriske kilder skal en ridder ha slått seg ned på det som skulle bli hovedbølet Folserås på 1400-tallet, «ein fredfull og fri heim» med gode jakt- og

¹ Intervju, skogeier E, 04.02.2023.

² Store norske leksikon, «Den boreale barskogsonen», av Roar Solheim og Stein Michael Tomter, lesedato 21.02.2023. http://snl.no/den_boreale_barskogssone

³ Store norske leksikon, «Den boreale barskogsonen», av Roar Solheim og Stein Michael Tomter, lesedato 21.02.2023. http://snl.no/den_boreale_barskogssone

⁴ Intervju, skogeier E, 04.02.2023.

fiskemuligheter.⁵ Med tiden ble det etablert flere gårdsbruk i området, og med fremveksten av det kommersielle skogbruket fra midten av 1800-tallet økte skogeiendommens inntekter og verdi. Gårdenes bygningsmasse økte, det ble ryddet veier og bygget fløtningsdammer for frakt av tømmer gjennom vassdragene til Notodden og Skien. Et aktivt og levende lokalsamfunn vokste frem, hvor aktiviteter, kultur og tradisjoner var tett knyttet til skogens virke. Skogeierens *forvaltningsansvar* var å sørge for at eiendommen kunne overleveres til neste generasjon i bedre stand enn når hen selv overtok.

1.2. Vernesaken i Follsjå- området

I nyere tid har det blitt rettet søkelys på skogbrukets miljøstandarder og praksiser for å bevare naturmangfold og sjeldne rødlistearter. På bakgrunn av Stortingets vedtak om å verne 10% av det norske skogarealet⁶ samt internasjonale avtaler, som blant annet FNs konvensjon for biologisk mangfold, har Norge forpliktet seg til å «utvikle eller opprettholde lovgivning og/eller andre regulerende bestemmelser som er nødvendige for å beskytte truede arter og bestander».⁷ I 2018 iverksatte Miljøverndirektoratet kartlegging av viktige og verdifulle naturtyper som blant annet kalkskog og bekkekløfter på nasjonalt nivå.⁸ Dette resulterte i en samlerapport fra den private stiftelsen BioFokus i 2019, hvor det ble avdekket et stort område i Notodden kommune med sørboreal lavlandsbarskog av høy verdi.⁹

I mai 2020 fremla BioFokus ytterligere en sammenstillingsrapport med fokus på Follsjå-området, hvor det anbefales å verne et forvaltningsareal på 31,2 km².¹⁰ Herav inngår 94 rødlistearter, hvor 85 rødlistearter er sopp, lav, mose, fugl og insekter knyttet til gammel skog på høy bonitet.¹¹ Rapportene og kartleggingen har ført til en opphetet verdi- og interessekonflikt mellom grunneiere og naturvernorganisasjoner om vern og bruk av skogarealet rundt Follsjå. Dette har også fått nasjonal oppmerksomhet gjennom flere

⁵ Quamme og Tjønnås. *Gransheradsoga* (Skien: Notodden kommune, 1977), 492.

⁶ Meld.St. nr. 14 (2015-2016). *Natur for livet*. Oslo: Klima- og Miljødepartementet.

<https://www.regjeringen.no/contentassets/902deab2906342dd823906d06ed05db2/no/pdfs/stm201520160014000dddpdfs.pdf>

⁷ Prop.nr.56 (1992-1993), art.8. Pt. k.

⁸ Miljødirektoratet, «Kartlegging av kalkskog i Buskerud, Hedmark, Nordland, Oppland, Sogn og Fjordane og Telemark 2018».

⁹ Gaarder mfl., «Kartlegging av kalkskog i Buskerud, Hedmark, Nordland, Oppland, Sogn og Fjordane og Telemark 2018». *BioFokus - rapport 2019-9*. 30.05.2019.

<https://www.miljodirektoratet.no/globalassets/publikasjoner/m1410/m1410.pdf>

¹⁰ Reiso, «Nasjonalt viktige lavlandsskoger rundt Follsjå, Notodden. Sammenstilling av kjent kunnskap.»

BioFokus-rapport 2020-13. 20.05.2020. <http://lager.biofokus.no/biofokus-rapport/biofokusrapport2020-13.pdf>

¹¹ Reiso, «Nasjonalt viktige lavlandsskoger rundt Follsjå, Notodden», 9.

reportasjer i blant annet NRK og Aftenposten.¹² Pr. dags dato foreligger det et verneforslag under forhandling basert på ordningen frivillig vern. Med dette menes at skogeierne selv tilbyr et skogsområde til vern som naturreservat etter naturmangfoldloven §37.¹³ Blant grunneierutvalget som inngår i denne oppgaven er det ulike oppfattelser om hvorvidt verneforslaget kan kalles frivillig. Enkelte omtaler det som «tvangsvern».¹⁴ For andre har frivillig vern vært et godt tiltak for bevaring av biologisk mangfold. Det er dermed interessant å se nærmere på de ulike verdimeslige holdningene til naturkultur- forhold innenfor en relativt homogen sosial og kulturell gruppe.

Naturvern og bevaring av biologisk mangfold står høyt oppe på dagens politiske agenda både nasjonalt og internasjonalt, med den nylig vedtatte avtalen «Kumming-Montreal Global Biodiversity Framework» som eksempel.¹⁵ I lys av vår «antropocene»¹⁶ tidsalder er økt kunnskap og bevisstgjøring av hvordan menneskelig aktivitet påvirker naturen avgjørende for kommende generasjoner her på jorda. Presset på verdens naturressurser er stort. God og kunnskapsbasert forvaltning er avgjørende. Men i kampen om vern og bruk er det mange og store politiske, økonomiske, sosiale og kulturelle interesser.

I en innstilling til Stortinget vedrørende Norges mål om å verne 30% av norsk natur innen 2030, legges det vekt på lokalbefolkningens betydning for god forvaltning. «Involvering av ungdom og lokalbefolkning er viktig for å bygge kunnskap som gir ei meir berekraftig menneskeleg atferd, bygd på grunnleggande kunnskap om nærnaturen. En lokalbefolkning med kunnskap om artsmangfaldet i sitt nærmiljø vil ta betre vare på naturen».¹⁷ FNs bærekraftsmål vektlegger også betydningen av tradisjonell kunnskap og lokale produksjonssystemer som ledd i bærekraftig utvikling.¹⁸

¹² Jansson, Ulrika, Helene Lind Jensen og Marianne L.L. Melgård. «Opphetet debatt om truede arter og skognæringas miljøansvar i Notodden.» *Bevaringsbiologene – om truede arter og bærekraftig forvaltning av naturen vår*. 09.01.2023. <https://blogg.forskning.no/blogg-bevaringsbiologene/opphetet-debatt-om-truede-arter-og-skognaeringas-miljoansvar-i-notodden/1709489>

¹³ Frivilligvern.no, «Hva er frivillig vern?»

¹⁴ Intervju, skogeier C. 02.02.2023.

¹⁵ Danbolt, «COP15: Ny naturavtale nådd.» *FN-Sambandet*, 19.12.2022. <https://www.fn.no/nyheter/cop15-ny-naturavtale-naadd>

¹⁶ «“The Anthropocene” is a term that is increasingly used to define a new planetary epoch: one in which humans have become the dominant force shaping Earth’s bio-geophysical composition and processes.» Chua og Fair, «Anthropocene».

¹⁷ Innst. 317 S (2021-2022)

¹⁸ FN-sambandet, «FNs bærekraftsmål».

Jeg er selv oppvokst på en av gårdene som er inkludert i denne studien. Aktiviteter som jakt og friluftsliv, arbeid i skogen med gjenplantning, vedproduksjon og vedlikeholdsarbeid av bygningsmasse har vært en integrert del av min oppvekst. Fra min far har jeg fått mye kunnskap og fortellinger om eiendommens og lokalsamfunnets kulturhistoriske betydning. Slik jeg tenker tilbake på min oppvekst, var forholdet mellom natur og kultur sammenbundet i en aktiv livsførsel hvor direkte kontakt med skogen under arbeid og fritid var en del av hverdagen. Samtidig har stedet vært til inspirasjon og vekket historieinteressen. Det er en del av min identitet.

Å skrive en akademisk oppgave om noe som ligger en såpass nært, har både fordeler og ulemper. Det er i denne sammenheng verdt å nevne at jeg ikke skal overta eiendommen og at jeg på nåværende tidspunkt bor og virker i Oslo. Ethiske spørsmål rundt rolleforståelse og partiskhet krever et ekstra kritisk blikk når jeg befinner meg på innsiden av problematikken. Det er derfor viktig at oppgaven er godt forankret i sitt teoretiske fundament.

Da jeg begynte arbeidet med denne oppgaven, kjente jeg allerede godt til den betente politiske konflikten sett fra innsiden av skogiemiljøet. Ved å kombinere dette med gjeldende akademiske diskurser om naturkultur ønsker jeg å kunne løfte temaet opp fra det lokale – selv om det også er betydningsfullt – til det mer generelle. De prosessene som nå utspiller seg i mitt lokalmiljø sier noe om vårt forhold til vern og bruk av natur- og kulturressurser i en større kontekst. Dette handler om mer enn det personlige. Det handler om hvordan vi forholder oss til naturen; hvordan vi bør bruke den og hvordan vi bør ta vare på den.

1.3. Forskningsspørsmål

Som denne oppgaven vil vise fremstår skogen som en mangefasettert aktør innen ideologiske, praktiske og teoretiske oppfattelser av forholdet mellom natur og kultur. *Opplevelsen* av direkte kontakt med skogen er både kulturelt og sosialt betinget gjennom vår måte å oppfatte landskap på. Symbolske og materielle assosiasjoner rundt landskap henger sammen med ulike verdisyn av moralsk og sosial karakter. For skogeiere i rurale strøk, hvor næringsgrunnet er basert på aktiv drift av skog, er dette sammenkoblet med følelser av identitet og tilknytning. Samtidig markerer den nyere tids miljøvernregime og betydningen av å bevare biologisk mangfold et tidsbrudd i skogårdens sirkulære tidsforståelse. Når et skogareal blir vernet, opphører forvaltningsansvaret for skogeieren. Dette utelukker derimot ikke muligheten til å oppholde seg i og ferdes i skogen. Prosessen innebærer dog en rekke

strukturelle historiske, kulturelle, sosiale og økonomiske endringer som påvirker de ulike aktørene på forskjellige måter. Jeg har derfor valgt å analysere materialet ut ifra følgende problemstilling:

- *Som forvaltere av tradisjonsrike skogeiendommer med natur- og kulturverdier; hva bør ifølge grunneierne vernes, hva bør brukes, og hvorfor?*

I tillegg utgjør pressedeckningen av verneprosessen og det offentlige ordskifte om miljøvernsspørsmål en definerende kontekst. Et annet forskningsspørsmål er derfor:

- *Hvordan opplever skogeierne verneprosessen og den offentlige debatten, og hvordan påvirker dette skogeiernes affektive tilknytning til levd landskap?*

Av hensyn til oppgavens omfang og innhold er det elementer som dessverre ikke kan utdypes like grundig, men som likefullt inngår i den større konteksten. Dette gjelder blant annet by-land problematikk. Her kan distriktpolitiske beslutninger, i forhold til levevilkår i rurale strøk og sentralisering, true overlevelsen til lokalsamfunn som livnærer seg av jordbruk og/eller skogbruk. Det var heller ikke anledning til å gå nærmere inn på bondestandens historiske og juridiske samfunnsposisjon og unike eiendomsform gjennom odelsretten. Til denne oppgaven har jeg ikke intervjuet andre aktører i vernesaken enn skogeiersiden. Dette er gjort bevisst, da det er *deres* opplevelser og affektive forhold som jeg vil undersøke. Med tanke på videre studier av saken hadde det vært interessant å sammenlikne empiri fra miljøvernhold og offentlige og politiske aktører så vel som skogeiersiden.

1.4. Oppgavens struktur

Det neste kapitlet redegjør for den historiske fremveksten av dagens industrialiserte skogbruk. Historiker Ingar Kaldals nylig utgitte bok *Skogens menn: minner og myter om hoggere og fløtere*, har vært en verdifull kilde til kunnskap om den særegne kulturen til skogsarbeidere og deres familier.¹⁹ For bedre å kunne sette seg inn i oppgavens kontekst bør leseren ha en grunnforståelse av ulike strukturelle ordninger som figurerer i det offentlige ordskifte og i intervjuene. Jeg vil derfor forklare hvordan bruken av flatehogst og miljøsertifiseringssystemer gir grunnlag for kritikk av skogbransjens tiltak for bærekraftig

¹⁹ Kaldal, *Skogens menn: minner og myter om hoggere og fløtere* (Oslo: H. Aschehough & Co., 2022), 19-20.

bruk og bevaring av biologisk mangfold. Avslutningsvis vil jeg utdype ordningen frivillig vern.

Kapittel 3 redegjør for oppgavens teoretiske inspirasjoner med vekt på diskurs og fenomenologi. Jeg legger til grunn Rodney Harrisons definisjon av kulturarv som en interdisiplinær prosess hvor fortidens erfaringer og praksiser er linket til hva vi oppfatter som kulturarv i nåtiden.²⁰ I lys av Laurajane Smiths begrep «Authorized Heritage Discourse» ser jeg på hvordan kulturarvdiskurser har utviklet seg til å inkludere både materiell og immateriell kulturarv i en mer demokratisk representasjon av kulturarvbegrepets mangfoldighet. Senere i kapittelet tar jeg til orde for å inkludere natur i kulturarvbegrepet, noe som oppgavens tittel også henspiller på.

I forhold til den fenomenologiske tilnærmingen til landskap vil jeg blant annet anvende Katherine Burlingames tredelte TRIOLE- modell i betydning av affekt og tilknytning.²¹ Bøkene *Dead Landscapes - and how to make them live* av Burlingame og *Landscape* av John Wylie²² danner det teoretiske grunnlaget for hvordan opplevelsen av landskap baseres på praksis og levd erfaring.²³ I kontrast til Harrisons konstruktivistiske tilnærming vil det ikke-dualistiske forholdet mellom natur og kultur bli diskutert i fenomenologisk perspektiv.

Jeg ønsker også å utdype den moralske dimensjonen av forholdet mellom natur og kultur ved å trekke veksler på Gunhilds Settens case studie fra Jæren om «moral geographies», og forholdet mellom habitus, moral og landskap.²⁴ Hogne Øians artikkel om lokalbefolkningens forhold til praksis og tradisjon i møte med en fremvoksende villmarksturisme ser på forholdet mellom moral og forvaltningsansvar i rurale strøk.²⁵ Artiklene setter søkelys på ulike holdninger til naturforvaltning, og gir resonans til Follsjå- sakens problemstillinger.

I sammenkoblingen mellom økologi, miljøvernpraksis og politikk vil jeg referere til Paul Robbins' *Political Ecology: A Critical Introduction*, og teorien om «conservation and

²⁰ Harrison, *Heritage: Critical Approaches* (Oxon/New York: Routledge, 2013). Taylor & Francis Group, 2013, 13-14.

²¹ Burlingame, *Dead Landscapes – and how to make them live* (Ph.D.- avhandling, Universitetet i Lund, 2020), 60-65.

²² Wylie, *Landscape* (Oxon/New York: Routledge, 2007).

²³ Burlingame, *Dead Landscapes*, 3-4.

²⁴ Setten, "The habitus, the rule and the moral landscape."

²⁵ Øian, «Wilderness tourism and the moralities of commitment: Hunting and angling as modes of engaging with the natures and animals of rural landscapes in Norway».

control». ²⁶ Ifølge Robbins har geopolitiske implementeringer av miljøverntiltak; om enn basert på gode intensjoner, bidratt til å destabilisere lokale produksjonssystemer. Dette skjer gjennom sosioøkonomiske endringer ved at tradisjonelle teknikker og praksiser ikke lenger anses å være «bærekraftige». ²⁷ I kontrast til «conservation and control» står omsorgsbegrepet «care» som et ideologisk og teoretisk utgangspunkt i analysen. ²⁸

Kapittel 4 omhandler empiri og metode. Her blir det redegjort for bruk av kvalitativ metode og «cultural interview» i innhenting av datamateriale. Det var avgjørende for oppgavens kredibilitet å basere den på førstehåndsinformasjon fra skogeierne selv. Gjennom dybdeintervjuer av seks grunneiere hvorav tre med ektefeller, ble det samlet et omfattende og rikt datamateriale som blir gjenstand for analyse i kapittel 5. I lys av etiske spørsmål rundt forhåndskunnskap og objektivitet, vil jeg utdype min posisjon som «en av dem» basert på etnografisk «insider/outsider»- teori.

I kapittel 5 fremlegges det innsamlede datamaterialet med påfølgende analyse og diskusjon. Her vil det komme frem varierte og nyanserte oppfattelser av forholdet mellom vern og bruk i naturkulturrelasjoner. Den offentlige ordlyden om skogvern og mediedekningen fra Follsjå-saken vil også være gjenstand for analyse og diskusjon sett fra informantenes side. Avslutningsvis vil funnene sammenstilles og settes inn i en teoretisk kontekst. Konklusjonen i kapittel 6 oppsummerer oppgavens bakgrunn, begrunnelse og forskningsfunn. Jeg vil til slutt forsøke å peke fremover ved å belyse måter denne oppgaven kan bidra til å skape gjensidig forståelse og dialog i en politisk betent sak.

²⁶ Robbins, *Political Ecology: A Critical Introduction, 3rd Edition* (Chichester: John Wiley & Sons Ltd., 2020), 169.

²⁷ Robbins, *Political Ecology*, 169-170.

²⁸ Puig de la Bellacasa, *Matters of Care* (Minneapolis/London: University of Minnesota Press, 2017), JSTOR.org.

2) Vern og bruk av skog i historisk kontekst

I dette kapittelet vil jeg se nærmere på den historiske fremveksten av det industrialiserte skogbruket gjennom økonomisk og teknologisk utvikling i lys av moderne naturvernsproblematikk. Ifølge Statistisk Sentralbyrå utgjør skogen 37% av Norges totale landareal i ubebygde områder.²⁹ Skogbruket har historisk sett vært en viktig næring, spesielt i rurale strøk som i Follsjå-området. Dagens skogeiere forvalter, som beskrevet innledningsvis, en verdifull naturarv som også har kulturell betydning gjennom tradisjonelle praksiser og kunnskap nedarvet fra tidligere generasjoner. Mye av den offentlige debatten omhandler gammelskogens betydning for fremveksten av sjeldne rødlistearter. De moralske, etiske, økonomiske, sosiale og kulturelle aspektene ved debatten om hvorvidt bruk forringer eller styrker naturkulturarven på lokalt nivå, blir gjenstand for analyse i kapittel 5.

2.1. Det norske skogbrukets historie

Skogen har til alle tider vært en uvurderlig ressurs for menneskets overlevelse. Tidlig utnyttelse av skogen var først og fremst knyttet til det daglige behov, som hugging og kvisting for å skaffe brensel. Mer avanserte teknikker som saltkoking og tjærebrenning har eksistert siden folkevandringstiden, og dette krevde også bruk av trevirke.³⁰ Ikke minst har kull fremstilt av tre en tusenårig tradisjon. Trekullet «avgir mye sterkere varme enn trevirke når det brennes. Derfor var kull viktig i for eksempel smiing av jern.»³¹ Frem til begynnelsen av 1500-tallet ble jern fremstilt av myrmalm gjennom kullbrenning i såkalte blestegroper, som vi fortsatt finner mange spor av i norsk natur.³² «Dette var arbeid for menn med øks.»³³

1500-tallet markerer et skille i norsk skogbrukshistorie. Utvikling av oppgangssagen (også kalt vannsagen) bidro til at salg og eksport av saget tremateriale ble en viktig næring. Dette gjaldt spesielt for bondestanden, som sto fritt til å bygge og drifte egne sager.³⁴ Økt etterspørsel etter trelast til skipsbygging og byutvikling fra spesielt Nederland, Skottland og

²⁹ Statistisk sentralbyrå, «Skog, fjell og vidde dominerer».

³⁰ Sandmo, *Skogbrukshistorie* (Oslo: H. Aschehoug & Co., 1951), 48.

³¹ Kaldal, *Skogens menn*, 32.

³² Store norske leksikon, «Myrmalm», 17.11.2022. <https://snl.no/myrmalm>

³³ Kaldal, *Skogens menn*, 33.

³⁴ Norgeshistorie.no, «Nye næringer: Trelast og bergverk», av Finn Erhard Johannessen, lesedato 02.03.2023. <https://www.norgeshistorie.no/kirkestat/1105-nye-naringer-trelast-og-bergverk.html>.

England gjorde at trelasthandelen fikk stor økonomisk betydning utover 1600-1700-tallet.³⁵ Heretter var det slutt på bøndenes frie rolle i trelastvirksomheten. Med innføringen av byprivilegiene i 1662 ble all trelasthandel samlet i byene, hvor rike byborgere fikk lovfestet enerett på å drive handel og eksport.³⁶ Bondens inntekter fra skogen ble heretter basert på salg og kjøring av tømmer til rettighetshaverne i byene.

Den 6. oktober 1688 ble sagbruksprivilegiene innført ved kongelig reskript.³⁷ Sagbruksprivilegiene innebar strenge reguleringer om hvem som kunne produsere trevirke og hvor mye som kunne produseres på den enkelte sag. Sønnafjells ble 664 sager tildelt sagbruksprivilegier, som gav betydelig økonomisk gevinst for eierne.³⁸ En egen norsk overklasse hvis rikdom og sosiale status var tuftet på trelasthandel vokste frem, også kalt «plankeadelen».³⁹ Dette handelspatrisiatet besto av mektige familier som Wedel Jarlsberg, Anker, Løvenskiold, Collett og Cappelen, som levde et overdådig luksusliv på herregårder i elvebyene på Østlandet.⁴⁰

Kvantumbestemmelsene ble opphevet i 1795, og i 1818 ble flere sagbruksrestriksjoner fjernet slik at bøndene igjen kunne skjære eget tømmer. Utover 1800-tallet gikk flere medlemmer av handelspatrisiatet konkurs grunnet nye tollmurer, og mange av deres skogeiendommer ble kjøpt tilbake av bøndene.⁴¹ På dette tidspunktet kan vi for første gang snakke om en norsk skogadministrasjon, som utarbeidet forslag til ny skoglov. Den ble vedtatt i 1863, og omhandlet blant annet ulike bruksrettigheter i skogen.⁴² Utviklingen av treforedlingsindustrien skjøt fart gjennom nye oppfinnelser som sirkelsag og dampsg. Jernbanen og fløting i kanaliserte vassdrag sørget for at transporten av tømmeret gikk enklere og raskere, og aktiviteten i skogene økte.⁴³

³⁵ Kaldal, *Skogens menn*, 32.

³⁶ Norgeshistorie.no, «Nye næringer: Trelast og bergverk», av Finn Erhard Johannessen, lesedato 02.03.2023. <https://www.norgeshistorie.no/kirkestat/1105-nye-naringer-trelast-og-bergverk.html>

³⁷ Store norske leksikon, «Sagbruksprivileger», av Magnus A. Mardal, lesedato 02.03.2023. <https://snl.no/sagbruksprivilegier>

³⁸ Store norske leksikon, «Sagbruksprivileger», av Magnus A. Mardal, lesedato 02.03.2023. <https://snl.no/sagbruksprivilegier>

³⁹ Wikipedia, s.v. «Plankeadelen», lesedato 02.03.2023, <https://no.wikipedia.org/wiki/Plankeadel>

⁴⁰ Norgeshistorie.no, «Handelspatrisiatet», av Bård Frydenlund, lesedato 02.03.2023. <https://www.norgeshistorie.no/grunnlov-og-ny-union/1341-handelspatrisiatet.html>

⁴¹ Store norske leksikon, «Skogbruk i Norge: Historie», av Hans Fredrik Hoen, Asbjørn Svendsrud og Bjørn Bækkelund, lesedato 02.03.2023, https://snl.no/skogbruk_i_Norge#-Historie

⁴² Sandmo, *Skogbrukshistorie*, 180-181.

⁴³ Store norske leksikon, «Skogbruk i Norge: Historie», av Hans Fredrik Hoen, Asbjørn Svendsrud og Bjørn Bækkelund, lesedato 02.03.2023, https://snl.no/skogbruk_i_Norge#-Historie

«Brøtning Fulldøla 16/6-38 Sagfos.» Foto: Jensen Atelier / Anno Norsk skogmuseum.

«Tømmervase i Fulldøla.» Foto: Skiensvassdragets Fellesfløtningsforening, Telemark Museum.

2.2. Det industrialiserte skogbruket

I løpet av siste halvdel av 1800-tallet sørget de nye teknologiske oppfinnelsene for økt effektivisering av skogbruket. Fra 1870- årene innledet treforedlingsindustrien sin gullalder gjennom cellulose- og papirproduksjon. Ifølge Ingar Kaldal kunne denne produksjonen nyttiggjøre seg tømmer også i små dimensjoner. «Skogsarbeid var dermed for alvor også koblet til markedskreftene. I alt skogbruk ble internasjonale konjunktursvingninger avgjørende for utsiktene til arbeid og fortjeneste fra sesong til sesong.»⁴⁴

Ute i skogen var skogsarbeidet fremdeles et hardt, fysisk arbeide som ikke ble nevneverdig mekanisert i Norge før rundt 1960-tallet. I 1964 skal 80% av tømmeret ha blitt kjørt ut av skogen med hjelp av hest og kroppslig kraft.⁴⁵ Dette arbeidet var ikke uten farer, hverken for mennesker eller dyr. I boken *Bakafe susa skogenn: Soga om skogen i Gransherad, Heddal og Lisleherad* av lokalhistoriker Halvor Sem, fortelles det om en hest som måtte bøte med livet under fløtningsarbeidet i Fulldøla:⁴⁶ «Gjekk det til folk i Fulldøla nokon gong? Ikkje det me kjenner til. Men ein gong strauk det med ein hest. Ein lang stokk kom svingande og sopa han med seg. Han for utfor to fossar, men kom seg heim att. Han måtte likevel slaktas.»⁴⁷

Heretter ble traktorene, og da spesielt de rammestyrte traktorene med drift på alle fire hjul og større fremkommelighet, dominerende i tømmertransporten.⁴⁸ Utover 1980-tallet kom prosessorene. Dette var skogsmaskiner som både «felte, kvistet, kappet og transporterte tømmeret – i én prosess – med én maskin, styrt av én mann».⁴⁹ I løpet av én generasjon har skogsarbeidet dermed gått fra å være hovedsakelig kroppslig og manuelt til maskinelt. Denne omfattende strukturelle endringen av skogdriften er ikke lengre bak i tid enn at nåtidens skogeiere har det friskt i minnet, slik én beskrev det; «Men det er klart det har skjedd ting raskt i skogbruket når det gjelder mekanisering. Det er ikke lenge siden far min som blant de første i Telemark startet med store skogsmaskiner. Det var i 1981.»⁵⁰

Videre skriver lokalhistoriker Halvor Sem om utviklingen av det moderne skogbruket:

⁴⁴ Kaldal, *Skogens menn*, 32.

⁴⁵ Kaldal, *Skogens menn*, 45.

⁴⁶ Elv og vassdrag i Follsjå- området, min ref.

⁴⁷ Sem, *Bakafe susar skogenn* (Notodden: Notodden Trykk & Reklame, 2011), 149.

⁴⁸ Kaldal, *Skogens menn*, 45.

⁴⁹ Kaldal, *Skogens menn*, 46.

⁵⁰ Intervju, skogeier D, 03.02.2023.

Arbeidet med tømmer og skog har lange og rike tradisjonar i våre bygder. Dei gamle snakka om at dei skulle “reise i marken”. Økseklakk og hestevrinsk er avløyst av sus frå hydraulikkpumper og jamrande støy frå dieselmotorar. Hogstmaskinane maular seg innover lier, åsdrag og kollar. Lassberarane buldrar av garde “med skogens gull.” [...] Men likevel. Skogbruket har vore og er ei viktig næring for bygdene våre.⁵¹

I et intervju foretatt av Sem med en tidligere skogsarbeider og fløter fra Follsja- området fortelles det om det sosiale samholdet blant arbeiderne. «Fløyting var triveleg arbeid. Etter ein lang og strævsam vinter der me baksa i sjohaugen aleine, var me mange sammen. Me møtte kompassar, veit du.»⁵² Etter en lang vinter var fløtningsarbeidet, om enn fysisk krevende, sammenkoblet med opplevelsen av *tilhørighet* i det levde landskapet og i det sosiale fellesskapet. Som dette lokalhistoriske sitatet viser, hadde skogsarbeidet da som nå en affektiv betydning utover den direkte fysiske kontakten med skogens materialitet.

2.3. Flatehogst og biologisk mangfold

For staten var det et viktig anliggende å støtte opp om skogindustrien gjennom tilskuddsordninger til blant annet planting og investeringer i skogsmaskiner og veibygging. Utmarkas produksjonspotensial skulle utnyttes så godt det lot seg gjøre, noe som førte til en omlegging av skogbehandlingen til økt bruk av flatehogst og gjenplantning av skog.⁵³ Denne hogstformen har i nyere tid møtt sterk motstand fra naturvernhold, som frykter for de langvarige konsekvensene for det biologiske mangfoldet som følge av flatehogst.

I etterkant av internasjonale konferanser og forhandlinger, som blant annet Miljø- og utviklingskonferansen i Rio de Janeiro i 1992, ratifiserte Norge tre miljøvernkonvensjoner, deriblant Klimakonvensjonen og Konvensjonen om biologisk mangfold. I tillegg ble landene enige om Skogprinsippene, en erklæring om prinsipper for bærekraftig forvaltning av skog.⁵⁴ Skogprinsippene går blant annet ut på at skogbruksproduksjonen må drives på en måte som bevarer det biologiske mangfoldet, og hensyntar rekreasjonsmuligheter. I den store klimasammenheng er skogens, og da spesielt den gamle skogens egenskaper som karbonlager, blitt et aktuelt spørsmål. Ifølge miljøorganisasjonen Sabima lagres det meste av

⁵¹ Sem, *Bakafe susar skogenn*, 11.

⁵² Sem, *Bakafe susar skogenn*, 142.

⁵³ Store norske leksikon, «Skogbruk i Norge: Historie», av Hans Fredrik Hoen, Asbjørn Svendsrud og Bjørn Bækkelund, lesedato 02.03.2023, https://snl.no/skogbruk_i_Norge#-Historie

⁵⁴ FN-sambandet.no, «FNs klimakonvensjon».

karbonet i den norske boreale skogen «under jorda, i sopp, røtter og dødt materiale».⁵⁵ Gammelskogen, eller naturskogen, har lengre og mer varierte røtter som binder jorda, og huser et rikere arts mangfold. Men hvor går så grensen mellom skog og gammel skog?

Gammel skog er definert som den eldre delen av hogstklasse 5, det som på fagspråket kalles hogstmoden skog. Hogstmoden skog kan være mellom 80 og 155 år gammel, avhengig av vokseforhold og hva slags treslag det er snakk om, noe som forklarer hvordan begrepet «gammel skog» kan variere så mye i alder.⁵⁶

I Follsjå-området er et av de betente temaene den gamle skogens biologiske verdi. I hvilken grad kan så fremveksten av sjeldne rødlistearter linkes til den historiske skogsdriften? Ifølge lokalhistoriske sammenstillinger som *Fløting i Follsjø og Fulldøla* av Ole Arvid Vassboten, ble Fulldøla første gang nevnt i fløtningssammenheng i et skriv datert fra 1739, sendt fra sagbrukseierne i Skien til fogden Joachim Sweder.⁵⁷ Relatert til vernesaken i Follsjå- området trekker flere av skogeierne frem den historiske driften av skogen som et bevis på at det rike biologiske mangfoldet i området har oppstått gjennom bruk. Nye spørsmål melder seg raskt i denne sammenheng. Kan drift kombineres med å ta vare på sjeldne arter? Dersom plukkhogst har gitt grobunn for forekomsten av sjeldne rødlistearter; bør ikke skogbruket forkaste praksisen med flatehogst og utvikle nye, moderne fremgangsmåter som ivaretar både næringen og det biologiske mangfoldet? Bør all gammel skog vernes?

Disse spørsmålene er gjenstand for heftig debatt internt i skogbransjen, men også fra miljøvernhold, politiske aktører og blant biologer. Blant så mange interessenter oppstår det naturlig nok ulike syn på saken. Denne oppgaven skal ikke gå inn i biologiske diskurser om fremveksten av rødlistearter; til det er mine kunnskaper utilstrekkelige. Det er derimot liten tvil om at skogbruket og skognæringen vil møte store utfordringer i fremtiden dersom de opprettholder nåtidens praksiser, blant annet ved bruk av store hogstmaskiner som har innvirkning på landskapet. Samtidig veier økonomiske hensyn tungt i forhold til effektivitet og kostnader. Et spørsmål som er verdt å stille seg i denne sammenheng er om det økonomiske aspektet alltid vil trumfe naturkulturverdier sett fra skogbransjens side; uavhengig av hogstpraksiser? Én av skogeierne jeg intervjuet reflekterte rundt fremtidens

⁵⁵ Sabima.no, «Skog».

⁵⁶ Dalen, «Mer gammel skog og død ved», *Nibio.no*. 08.06.2016.
<https://www.nibio.no/nyheter/mer-gammel-skog-og-dd-ved#:~:text=Gammel%20skog%20er%20definert%20som,variere%20s%C3%A5%20mye%20i%20alder>

⁵⁷ Vassbotten, «Fløting i Follsjø og Fulldøla», 6.

skogbruk; «det kan jo tenkes at andre driftsmetoder kanskje vil komme i framtida som ikke virker så brutale og anleggsprege, men de store maskinene som brukes i dag er jo absolutt mest kostnadseffektive.»⁵⁸

2.4. Miljøsertifisering av skog – bukken som passer havresekken?

Som følge av Norges forpliktelser i henhold til blant annet Rio-konvensjonen, har skogbruksnæringen i samarbeid med miljøorganisasjonene utviklet den norske PEFC skogstandarden. Dette er et sertifiseringssystem som skal sikre sporbarhet og bærekraftig skogbruk. «Når noe er PEFC-merket, vet du at råvaren eller produktet kommer fra bærekraftig forvaltet skog.»⁵⁹ PEFC skogstandarden inneholder 30 krav som beskriver hvordan skogen skal forvaltes og drives på en bærekraftig måte, hvor skogeierne selv har det endelige ansvaret for etterlevelse av kravene.⁶⁰ Ifølge Skogbruksloven er skogeier forpliktet til å ha oversikt over miljøverdiene i egen skog, og at disse skal hensyntas.⁶¹ Registrering av arter og naturtyper inngår dermed i skogeieres kunnskapsgrunnlag, men legger i teorien ingen begrensinger på forvaltningen av skogen. Hensyn til verdifulle miljøtyper skjer i praksis etter kriteriene i skogstandarden og metoden miljøregistrering i skog (MIS) med utvelgelse av nøkkelbiotoper.⁶² MIS- registreringen foretas som en integrert del av skogbruksplanleggingen. På bakgrunn av denne informasjonen kan skogeieren avklare hvilke hensyn som skal tas for å ivareta kjente miljøverdier knyttet til biologisk mangfold.

Ordningen med at registrering og etterlevelse av miljøhensyn foretas av skogbruket selv er sterkt kritisert av miljøforkjempere og biologer; ofte omtalt i mediene som «bukken som passer havresekken», blant annet i en artikkelserie på Nr.no.⁶³ Her omtales skogbruket som den største trusselen mot bevaring av verdifull naturskog. Den 17. mars 2023 meldte NRK på sine nettsider at et enstemmig Storting ber regjeringen gjennomgå rutinene og praksisene rundt registrering og kontroll av viktige naturverdier i norsk skog. Stortinget ber også om at regjeringen vurderer tiltak for å sikre kvaliteten på skogbrukets miljøregisteringer.⁶⁴

⁵⁸ Intervju, skogeier D, 03.02.2023.

⁵⁹ Sitat fra Pefc.no, hentet 21.03.2023. <https://pefc.no/>

⁶⁰ Pefc.no, «Norsk PEFC skogstandard».

⁶¹ Lov 27.05.2005 nr. 31 om skogbruk, §4 (Skogbrukslova), <https://lovdata.no/dokument/LTI/lov/2005-05-27-31>

⁶² Landbruksdirektoratet.no, «Skogbruksplanlegging med miljøregistreringer – prosess og metode».

⁶³ Nord, m.fl. «Alt er ikke i sin grønne orden».

⁶⁴ Nord, m.fl. «Stortinget krever full gjennomgang av skogbransjens miljøundersøkelser».

2.5. Ordningen frivillig vern

Skogvern er ikke en moderne oppfinnelse. Tanken om at skogen kunne bli brukt opp i løpet av én generasjon, gjorde seg gjeldende allerede på 1700-tallet som følge av kraftig uthogging i flere europeiske land.⁶⁵ Ingar Kaldal beskriver hvordan tidlige reguleringsordninger i forbindelse med hogst var tuftet på ressursvern heller enn naturvern, da myndighetene ville sikre fremtidig tilførsel av trevirke.⁶⁶ Dette møtte motstand fra de som fikk inntekter fra skogsdriften, som protesterte mot hogstreguleringer av økonomiske hensyn. Samtidig har skogen alltid vært en mer allsidig aktør enn rent økonomisk. Oppfattelser om skogen var også knyttet til åndelighet, mytologi, historiefortellinger og tradisjoner. Videre fremstår omsorgsperspektivet som et verdiskapende hensyntakende i det sirkulærøkonomiske forvaltningsarbeidet, også i historisk kontekst. Ingar Kaldal utdyper:

Selv for den mest økonomisk kalkulerende tømmerhogger og skogeier har skogen aldri *bare* vært penger. Både for dem og for mer vitenskapelig skolerte forstmenn vokste det tidlig frem en forståelse for at hensynet til skogen som natur var viktig for at den skulle fortsette å produsere tømmer også i framtida. Viste en først omsorg for skogen som naturressurs, var livsmangfoldet i den på en eller annen måte gjerne også med i bildet. Slik sett var skogsarbeideren slett ikke en som bare kom utenfra til naturen for å ta seg til rette og forbruke den, men en som også selv tilpasset seg og gjorde seg til en del av skogen og naturen. Han kunne behandle skogen som objekt og råvarelager, men også når han gjorde det, arbeidet han *med* naturen, og *i* den.⁶⁷

De første betydelige arealene med skog som ble vernet i Norge skjedde i forbindelse med etableringen av de første nasjonalparkene på 1960-tallet.⁶⁸ I St. meld. 68 (1980-1981) om vern av norsk natur, anbefalte Barskogutvalget en egen verneplan for barskog. Deretter skjøt det systematiske vernearbeidet fart.⁶⁹ Et omfattende arbeide ble igangsatt for å identifisere og kartlegge aktuelle områder for vern, og utover 1990-tallet ble en rekke barskogområder vernet. For skogeierne hadde dette stor praktisk betydning for driftsmåter og kostnader ved produksjon av trevirke, og konfliktnivået steg mellom partene. I 2000 lanserte Norges Skogeierforbund ordningen frivillig vern som en løsning på konfliktnivået mellom skogeiere

⁶⁵ Kaldal, *Skogens menn*, 166-167.

⁶⁶ Kaldal, *Skogens menn*, 166.

⁶⁷ Kaldal, *Skogens menn*, 167.

⁶⁸ Store norske leksikon, «Nasjonalparker i Norge» av Tore J. Brænd, Leif Ryvarden og Andreas Tjernshaugen, lesedato 22.03.2023. https://snl.no/nasjonalparker_i_Norge

⁶⁹ Miljødirektoratet, «Verneplanen for barskog, generelt».

og vernemyndigheter.⁷⁰ Arbeidsformen tilsier at skogeier selv initierer verneprosessen ved å tilby skogsområder til vern til Statsforvalteren. I forkant har skogeier og skogeierorganisasjonene/sameierorganisasjonene avklart hvilke områder som kan være egnet for vern gjennom blant annet MIS-registreringer.

Etter at tilbud er levert til Statsforvalteren foretar de en vurdering av området, og i den forbindelse gjøres det gjerne biologiske registreringer dersom disse ikke foreligger. Dersom Statsforvalteren anser området som aktuelt settes det i gang forhandlinger om erstatning, avgrensning og verneforskrift tilknyttet verneområdet.⁷¹

Som en del av Artsdatabanken er «Artsobservasjoner» en rapporteringstjeneste for funn av arter hvor frivillige kan registrere sine funn i kart.⁷² Tjenesten er finansiert av Klima- og miljøverndepartementet, og drives i samarbeid med miljøorganisasjoner som blant annet Sabima. Disse funnene legges til grunn ved stans av hogst mens grunnlaget for vern utredes, noe som har vært tilfelle i de omtalte skogeiendommene i denne oppgaven. Funnene som blir registrert i Artsobservasjoner og Artsdatabanken kontrolleres av profesjonelle biologer gjennom stikkprøver. Ved høy andel av registrerte rødlistearter skal hogsten opphøre i påvente av endelig avklaring om området skal vernes eller ikke. Ordningen frivillig vern har historisk sett hatt bred politisk oppslutning, og sørget for at verneprosessene har foregått raskere med færre innslag av konflikter. Ifølge frivilligvern.no har alt vern av privateid skog foregått gjennom ordningen frivillig vern siden 2005.⁷³

Store summer er bevilget til erstatningsutbetalinger for vernede områder. I statsbudsjettet for 2022 ble det bevilget 435,7 millioner kroner som dekker erstatninger til skogeiere, samt arbeidet rundt utarbeidelsen av et naturreservat.⁷⁴ I statsbudsjettet for 2023 fremla regjeringen Støre et forslag om å redusere bevilgningene i 2023 med hele 235 millioner kroner. Etter høylytte protester fra politisk og miljøfaglig hold har kuttene blitt reversert. Bevilgningene til skogvern for 2023 består pr. dags dato av 424 millioner kroner, noe som anses som en politisk seier både fra skogeierorganisasjonene sin side og fra miljøvernhold. Større bevilgninger tilsier mer vernet skog på landsbasis.⁷⁵

⁷⁰ Frivilligvern.no, «Historien bak ordningen».

⁷¹ Frivilligvern.no, «Historien bak ordningen».

⁷² Artsobservasjoner.no, «Artsobservasjoner».

⁷³ Frivilligvern.no, «Historien bak ordningen».

⁷⁴ Frivilligvern.no, «Status for skogvernet».

⁷⁵ Klausen, «SV fikk gjennom lovnad for skogen».

Kort oppsummert har dette kapitlet sett på den historiske utviklingen av dagens skogbrukspraksiser og metoder. Internasjonalt, nasjonalt og lokalt har skogbransjens industrialiserte utvikling ført med seg en rekke sosiale, økonomiske, kulturelle og økologiske endringer. Nåtidens miljøvern hensyn krever stor bevissthet fra skogeierne i forhold til forvaltningsansvaret av naturressurser. Samtidig innehar skogen mange roller og ulike betydninger, både i og utenfor skogbransjen.

3) Teori

I dette kapitlet redegjør jeg for ulike teoretiske inspirasjoner som danner den faglige rammen rundt problemstillingen om bruk og vern av naturkultur i levd landskap. Jeg vil også se nærmere på hvordan «political ecology» - politisk økologi - former det offentlige ordskiftet rundt begrep som «bærekraftig» og «miljøvennlig». Etter en kort introduksjon av innholdet i ulike kulturarvdiskurser, vil jeg beskrive hvordan en mer inkluderende og dialogisk definisjon av kulturarvbegrepet rommer både natur og kultur. Deretter vil den affektive betydningen av og tilknytning til landskap bli omtalt gjennom fenomenologisk tilnærming. Moral, etikk, omsorg og kontroll er andre nøkkelbegreper som jeg vil utdype underveis.

3.1. Kulturarvdiskurser, praksis og prosess

Museologi og kulturavstudier (Heritage studies) er et akademisk fagområde som gjennom tverrfaglige innfallsvinkler fra blant andre historie, arkeologi, sosialantropologi, sosiologi og samfunnsgeografi belyser kulturarvens økonomiske, kulturelle og politiske funksjon.

Kulturarvindustrien fremstår i dag som en betydelig kommersiell aktør innen turisme og markedsføring. I forhold til regulering har det internasjonale samfunnet iverksatt en rekke tiltak for å ivareta og beskytte kulturarven for fremtidige generasjoner. Dette kommer blant annet til uttrykk gjennom ratifisering og implementering av konvensjoner som UNESCOs verdensarvkonvensjon fra 1972 (om forpliktelser om beskyttelse og vern av kulturarv) ⁷⁶ og 2003- konvensjonen for beskyttelse av immateriell kulturarv. ⁷⁷ Både den materielle og den immaterielle kulturarven er dermed underlagt juridisk beskyttelse fra verdenssamfunnet.

Institusjonalisert forvaltning, eksempelvis UNESCOs verdensarvliste for «natur-og kulturarv av fremstående universell verdi»⁷⁸, kan i lys av «Authorized Heritage Discourse» (autorisert kulturarvdiskurs), anses som definisjonsbærende systemer av kulturarv..⁷⁹ Ifølge autorisert kulturarvdiskurs er kulturarv definert ut ifra et tradisjonelt vestlig verdisyn hvor estetiske og historiske attributter kvalifiserer visse objekter, monumenter, steder og/eller landskaper for bevaring og ivaretagelse for fremtidige generasjoners gavn.⁸⁰ Hvordan vi forholder oss til fortiden i nåtiden for fremtiden er et gjennomgangstema innen kulturarvdiskurser. I sitt

⁷⁶ UNESCO, «The World Heritage Convention».

⁷⁷ UNESCO, «Text of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage».

⁷⁸ UNESCO, «Verdensarvlisten».

⁷⁹ Smith, Laurajane. *Uses of Heritage* (Oxon/New York: Routledge, 2006). Taylor & Francis e-Library. 29-34.

⁸⁰ Smith, *Uses of Heritage*, 29.

banebrytende verk *The Past is a Foreign Country*, analyserer historiker og geograf David Lowenthal hvordan nostalgi og etablerte oppfattelser om fortiden spiller inn i nåtidens interaksjon med fortiden.⁸¹ Funksjonelt sett blir fortiden formet, tolket og formidlet både ut ifra etablerte kunnskapssystemer og personlige preferanser. I nyere tid har også den immaterielle kulturarvens betydning fått økt akademisk og politisk oppmerksomhet.⁸² Innen fagfeltet har det skjedd et paradigmeskifte fra å fokusere på materielle kvaliteter i tråd med autorisert kulturarvdiskurs, til meningsskapende elementer som levd erfaring, affekt og tilknytning. «[...] the challenging idea of heritage as a materialized social memory, thought through the nodal points of the body and its being and doing in a world that is both felt and expressive».⁸³

Ifølge professor i Heritage Studies ved University College London, Rodney Harrison, er kulturarv en interdisiplinær *prosess* hvor fortidens erfaringer og praksiser er forbundet med hva vi oppfatter som kulturarv i nåtiden.⁸⁴ Kulturarvens verdi og relevans innebærer dermed en forflytning gjennom tid og rom. «The past is not abstract; it has material reality as heritage, which in turn has material consequences for community identity and belonging. The past cannot simply be reduced to archaeological data or historical texts – it is someone’s heritage.»⁸⁵ Denne oppgaven vil legge til grunn Harrisons prosessuelle kulturarvbegrep, både i naturkulturrelasjoner og som verdimesig kontinuitetsprinsipp. Med dette menes at natur- og kulturarven ikke er en statisk aktør, men resultat av en serie forhandlingsprosesser som oppstår i kjølvannet av dialoger mellom menneskelige og ikke-menneskelige aktører som gjør fortiden levende i nåtiden, for fremtiden.

Heritage (or rather, “heritages”) in this context might be more helpfully defined as a series of diplomatic properties that emerge in the dialogue of heterogeneous human and non-human actors who are engaged in keeping pasts alive in the present, which function toward assembling futures.⁸⁶

⁸¹ Lowenthal, *The Past Is a Foreign Country* (Cambridge: Cambridge University Press, 1985).

⁸² Dette inkluderer bl.a. UNESCOs konvensjon om immateriell kulturarv (2003) og konvensjon om vern og fremme av et mangfold av kulturuttrykk (Paris- konvensjonen fra 2005), samt Europarådets rammekonvensjon om kulturarvens verdi for samfunnet (Faro- konvensjonen fra 2005).

⁸³ Tolia-Kelly, Waterton og Watson, *Heritage, Affect and Emotion*, 1.

⁸⁴ Harrison, *Heritage: Critical Approaches*, 13-14.

⁸⁵ Smith, *Uses of Heritage*, 29.

⁸⁶ Harrison, «Beyond “Natural” and “Cultural” Heritage: Toward an Ontological Politics of Heritage in the Age of Anthropocene », 28.

3.2. Affekt og identitet i levd landskap

I forming av identitet tilknyttet natur- og kulturarv er affekt et viktig element. Sammenliknet med autorisert kulturarvdiskurs, blir kulturarv definert og legitimert ut ifra et verdsett tradisjonelt forbundet med en kulturell og akademisk elite. En affektiv tilnærming til kulturarv forteller om følelsesmessige relasjoner som oppstår i møter mellom mennesker og ting; mellom den offentlig anerkjente kulturarven og den immaterielle kulturarven. Som følge av ønsket om en mer representativ og demokratisk forståelse av kulturarvbegrepet, har fagfeltet i nyere tid lagt vekt på minner og minneforskning. «[...] memory is at heart inclusive, accessible and a way of «doing» heritage from below.»⁸⁷ Minner og affekt skaper *tilknytning*, som igjen påvirker *opplevelsen* som noe identitetsskapende.

Gjennom denne oppgaven forholder jeg meg til to ulike retninger innen naturkulturdiskurser. På den ene siden er de konstruktivistiske «more than human» - antropocene verdier som representeres av Rodney Harrison.⁸⁸ I artikkelen «Beyond “Natural” and “Cultural” Heritage: Toward an Ontological Politics of Heritage in the Age of Anthropocene» diskuteres behovet for å redefinere begrepene *kulturarv* og *naturarv* i lys av antropocene for å skape en «common future» i ontologisk forstand.⁸⁹

Harrison forkaster i denne artikkelen det dualistiske skillet mellom natur og kultur; mellom kropp og sinn, og praksis og kognitive funksjoner. Gjennom sitt arbeid med urbefolkning i Australia ble prosjekter omhandlende «natural heritage» uunngåelig knyttet til spørsmål av økonomisk, sosial, kulturell og vitenskapelig karakter. Harrison beskriver således sin oppfattelse av «heritage» som «connectivity ontologies»; «in which life and place combine to bind time and living beings into generations of continuities that work collaboratively to keep the past alive in the present and for the future.»⁹⁰ Slik som verneprosessen i Follsjå- området utspiller seg, er det nettopp skillet mellom kultur som noe aktivt og praktiserende og natur som noe urørlig og bevaringsverdig som skaper verdikonflikt. Inspirert av Rodney Harrisons teorier om det prosessuelle og dialogbaserte forholdet mellom natur og kultur, er *naturkultur* i affektiv og materiell betydning et dekkende begrep for hva denne oppgaven vil undersøke.

⁸⁷ Tolia-Kelly, Waterton og Watson, *Heritage, Affect and Emotion*, 5.

⁸⁸ Harrison og Sterling, *Deterritorializing the Future: Heritage in, of and after the Anthropocene* (London: Open Humanities Press, 2020).

⁸⁹ Harrison, «Beyond “Natural” and “Cultural” Heritage», 24.

⁹⁰ Harrison, «Beyond “Natural” and “Cultural” Heritage», 27.

Til sammenlikning vil en fenomenologisk tilnærming til landskap innebære en direkte, fysisk kontakt med, og opplevelse av, nevnte landskap. I denne oppgaven trekker jeg først og fremst veksler på John Wylie og Katherine Burlingames verk om de affektive dimensjonene ved fenomenologisk tilnærming til landskap.

3.3. «Being in the world» - fenomenologisk tilnærming til landskap

Boken *Landscape* av John Wylie, professor i samfunnsgeografi ved Universitetet i Bristol, omhandler empiriske og materielle tilnærminger til landskap sett i lys av ulike filosofiske, kritiske og politiske posisjoner i landskapsdiskurser. Betydningen av landskap er ifølge Wylie basert på mer enn bare det sceniske og det visuelle. Det er også en måte å oppleve og oppfatte verden på; «a way of seeing things».⁹¹ «A landscape is thus not just the land itself, but the land as seen from a particular point of view or perspective. Landscape is both the phenomenon itself *and* our perception of it. »⁹²

Slik sett formes opplevelsen av landskap av visse forhåndsbestemte kulturelle verdier, holdninger og forventninger. Dette står i kontrast til den fenomenologiske tilnærmingen til landskap, som forkaster det dualistiske skillet mellom objekt og subjekt; kropp og sjel; og kultur og natur. Opprinnelig definert av Maurice Merleau-Ponty, gis landskapet mening gjennom levd erfaring og kroppslig forankring; «[...] practices of being-in-the-world in which self and landscape are entwined and emergent».⁹³ En fenomenologisk tilnærming til landskap kan i denne sammenheng ses i forhold til tradisjonelle praksiser, hvor den direkte kroppslige kontakten med landskapet skaper tilknytning gjennom levd erfaring.

Postdoktor ved Institutt for arkeologi, konservering og historie (IAKH) ved Universitetet i Oslo, Katherine Burlingame, har i sin doktorgradsavhandling *Dead Landscapes – and how to make them live*, utviklet en tredelt landskapsmodell hvor emosjon, affekt og praksis skaper en holistisk tilnærming til landskaps- og kulturarvstudier.⁹⁴ Med spesiell vekt på «presence»-dimensjonen og *opplevelsen* av tilhørighet og tilknytning til landskap, vil Burlingames fenomenologiske tilnærming danne et teoretisk og metodologisk rammeverk for den konseptuelle oppfattelsen av skog som levd landskap i Follsjå- saken.⁹⁵

⁹¹ Wylie, *Landscape*, 7.

⁹² Wylie, *Landscape*, 7.

⁹³ Wylie, *Landscape*, 14.

⁹⁴ Burlingame, *Dead Landscape*), 60-65

⁹⁵ Burlingame, *Dead Landscapes*, 3-5.

3.4. Det moralske landskapet

Innen samfunnsgeografien refererer termen «moral geographies» - heretter omtalt som moralske geografier - til det mangefasettede forholdet mellom kultur og natur, nærmere bestemt om hvordan menneskelig interaksjon med og i naturen blir målt opp imot visse moralske standarder. Hva som betraktes som «god oppførsel» innen naturforvaltning varierer blant ulike samfunnsgrupper. Primærnæringsenes økonomiske, sosiale og kulturelle betydning for lokalbefolkningen i rurale strøk har i økende grad blitt satt under press som følge av en politisk og sosial holdningsendring til miljø og miljøhensyn. Moralske geografier utgjør således et teoretisk utgangspunkt for den moralske dimensjonen av vern og bruk av skogarealet rundt Follsja. Jeg trekker her veksler på geografen Gunhilds Settens case study fra et tradisjonelt jordbruksområde på Jæren i artikkelen «The habitus, the rule and the moral landscape». Her undersøker hun det mangefasettede forholdet mellom landskapspraksis og miljøpolitikk, og hvordan ulike oppfattelser av moralske geografier påvirker det levde landskapet som moralsk landskap.⁹⁶

I Høgne Øians artikkel «Wilderness tourism and the moralities of commitment: Hunting and angling as modes of engaging with the natures and animals of rural landscapes in Norway» debatteres de moralske og praktiske aspektene ved villmarksturisme i Hedmark sett fra lokalbefolkningens ståsted.⁹⁷ Begrepet «villmark» diskuteres i lys av Tim Ingolds ikke-dualistiske natur-kultur konseptualisering av landskap; «Taking up a view in the world, rather than of the world, is accordingly the basis of our engagement with the world. From this, it follows that dualisms between nature and culture/society are rejected as analytical distinctions».⁹⁸ Turister, som betaler gode penger for å jakte og fiske i «villmarka», vil som utenforstående ha et annet forhold til naturen enn lokalbefolkningen da deres interaksjon med landskapet utøves som en fritidsaktivitet.⁹⁹ Praksiser som jakt og fiske har mange sosiale og kulturelle dimensjoner som de fastboende anser som sin moralske forpliktelse å opprettholde og videreføre. Turistene kommer; jakter, fisker og drar igjen. *Forvaltningsansvaret* forblir hos de fastboende.

⁹⁶ Setten, «The habitus, the rule and the moral landscape», 389.

⁹⁷ Øian, «Wilderness tourism and the moralities of commitment», 177.

⁹⁸ Øian, «Wilderness tourism and the moralities of commitment», 178.

⁹⁹ Øian, «Wilderness tourism and the moralities of commitment», 178.

I både Settens og Øians case studier ses etablerte praksiser og prosesser i tilknytning til landskap i sammenheng med moralske dimensjoner av forvaltning av natur- og kulturressurser. Det er klare historiske, sosiale og kulturelle skillelinjer i utøvelsen av meningsskapende interaksjon med landskapet mellom de fastboende og de besøkende.

Også i Follsjå-saken er ordlyden i diskursen preget av «vi» og «dem». Geografisk lokalitet spiller både en geografisk og sosial rolle. De utenforstående vil i mangel på forståelse for disse historiske, sosiale og kulturelle aspektene ved grunneiernes livsførsel og praksiser, forholde seg til nevnte praksiser ut ifra et annet syn på hva som utgjør moralsk «god oppførsel».¹⁰⁰

3.5. Omsorg og kontroll - politikk og praksis

Boken *Political Ecology: A Critical Introduction* ser nærmere på forholdet mellom natur og kultur i lys av miljøforvaltningens politiske og økonomiske utvikling. Om politisk økologi sier forfatter og professor i geografi ved Nelson Institute for Environmental Studies ved Universitetet i Wisconsin-Madison, Paul Robbins, følgende i forordet til den tredje utgaven:

[...] political ecology is not a method or a theory, nor even a single perspective. Rather, I maintain that political ecology is an urgent kind of argument or text [...] that examines winners and losers, is narrated using dialectics, begins and/or ends in a contradiction, and surveys both the “objective” status of nature as well as stories about the status of nature.¹⁰¹

En av Robbins' teorier i *Political Ecology* er den om «conservation and control» om geopolitiske kontrollmekanismer. Her rettes det kritisk søkelys mot de potensielt negative utfallene av nåtidens miljøverntiltak.¹⁰² Lokal kontroll av landskap og naturressurser har blitt fjernet fra tradisjonelle aktører og produsentgrupper og blitt gjenstand for en politisk definisjonskamp på globalt nivå. Ifølge Robbins har geopolitiske implementeringer og oppfattelse av miljøverntiltak bidratt til å destabilisere lokale produksjonssystemer og deres sosioøkonomiske organisering. Statlige aktører og andre som ønsker økt kontroll over naturressurser har derfor en interesse av å karakterisere tradisjonelle teknikker og praksiser som ikke lenger «bærekraftige» og «miljøvennlige».¹⁰³

¹⁰⁰ Setten, “The habitus, the rule and the moral landscape”, 389.

¹⁰¹ Robbins, *Political Ecology*, vii.

¹⁰² Robbins, *Political Ecology*, 18-19.

¹⁰³ Robbins, *Political Ecology*, 169-170.

Maria Puig de la Bellacasa, professor hos Centre for Interdisciplinary Methodologies ved Universitetet i Warwick, introduserte omsorgsbegrepet for interdisiplinære fagfelt i boken *Matters of Care. Speculative Ethics in More than Human Worlds* fra 2017. Her ble omsorgsbegrepet i henhold til feministisk og materialistisk tradisjon diskutert og utvidet sett i lys av sosiale og kulturelle ontologier og økologiske praksiser.¹⁰⁴ I denne oppgavens analyse anvendes begrepene kontroll og omsorg både i ideologisk og utøvende forstand.

Gjennom dette kapitlet har jeg sett nærmere på teoretiske og diskursive retninger innen kulturarvstudier, samfunnsgeografi og «politisk økologi» som har inspirert oppgavens formål, tittel og problemstilling. Som Rodney Harrison vil jeg argumentere for at natur- og kulturarv bør ses under ett som en serie av meningsskapende materielle og immaterielle forhandlingsprosesser som ivaretar og behandler fortiden i nåtiden, for fremtiden. I affektiv og utøvende forstand innebærer begreper som omsorg og kontroll en bredere forståelse av det politiske og sosiale spenningsforholdet mellom grunneiere, myndigheter og miljøorganisasjoner.

¹⁰⁴ Puig de la Bellacasa, *Matters of Care*, JSTOR.org.

4) Empiri og metode

I dette kapittelet vil jeg utdype prosessen med innsamling av datamateriale. Jeg vil se nærmere på ulike metodiske grep i Katherine Burlingames TRIOLE- modell, og hvordan de anvendes i oppgavens analysedel. I lys av skogeierens forvaltningsansvar for store naturkulturverdier, ønsker jeg å undersøke oppfattelser, tanker og følelser rundt bruk og verneproblematikk. I tillegg utgjør den offentlige debatten om skogvern og måter den oppfattes og oppleves fra grunneiersiden, en meningsskapende kontekst. Ut ifra formålet var samtaler med skogeierne avgjørende, da det er *deres* ord som er gjenstand for analyse i kapittel 5.

En utfordring i denne oppgaven er mitt personlige eierskapsforhold til saken, hvor det også foreligger mye forhåndskunnskap. Mine subjektive erfaringer og følelsesmessige tilknytninger til området og til vernesaken kan potensielt skape fallgruver av forhåndsbestemte konklusjoner. Gjennom samtaler med veileder og kritisk refleksjon rundt spørsmålsstillingenes opprinnelige form landet jeg derfor på metoden om å la intervjuobjektene få snakke mest mulig fritt rundt få og åpne spørsmål.

Det som imidlertid ble klart underveis i intervjuprosessen og ved analysering av materialet var at det inneholdt flere nyanser og nivåer enn hva jeg opprinnelig hadde trodd. Jeg har derfor omformulert problemstillingen fra å fokusere på kulturarvsdefinisjoner til å undersøke grunneierens syn på bruk og verne- problematikk. Fordelen ved å kjenne saken fra innsiden er at intervjuobjektene var komfortable med å snakke med meg om personlige hendelser og tanker rundt et sensitivt tema. På den annen side oppstår det etiske og moralske problemstillinger knyttet til det å inneha rollen som en «insider». Jeg vil gå nærmere inn på objektivitet og metode i lys av «insider/outsider»- teori i avsnitt 4.5. Før jeg tar fatt på de ulike metodeverktøyene kan det være nyttig med en påminnelse om hva denne oppgaven vil undersøke:

- *Som forvaltere av tradisjonsrike skogeiendommer med natur- og kulturverdier; hva bør ifølge grunneierne vernes, hva bør brukes, og hvorfor?*
- *Hvordan opplever skogeierne verneprosessen og den offentlige debatten, og hvordan påvirker dette skogeierens affektive tilknytning til levd landskap?*

4.1. «Cultural interview»

Innsamling av oppgavens datamateriale ble foretatt gjennom seks kvalitative dybdeintervjuer. I tre av intervjuene var ektefelle til stede som aktiv deltaker i samtalen. I tillegg til de muntlige primærkildene har jeg anvendt offentlige byråkratiske kilder som lovverk, offentlige utredninger og meldinger til Stortinget. For å belyse hvordan samtiden oppfatter og beskriver oppgavens tematikk utgjør avisartikler og debattinnlegg i lokal og nasjonal presse en viktig ramme. Intervjuenes form er inspirert av hva H. J. Rubin og I.S. Rubin (2005) omtaler som «cultural interview».¹⁰⁵ Formålet med denne intervjuformen er å la en gruppe med relativt lik bakgrunn «utforske det vanlige, rutinene, deres felles historie, normene og verdiene som er tatt for gitt, ritualene og den forventede oppførselen hos en bestemt gruppe mennesker».¹⁰⁶ Med andre ord; den vitenskapelige analysen baserer seg på intervjuobjektens personlige beretninger om sitt liv og virke. I forkant av intervjuene var prosjektbeskrivelse, samtykkeskjema og intervjuguide sendt inn og godkjent av Norsk senter for forskningsdata (NSD). Intervjuguiden er vedlagt i Appendix.

Ved valget om å gjennomføre kvalitative «cultural interviews» kan skogeiernes selv sette ord på de prosessene og historiske strømningene de er en del av. Følgende sitat av Rubin og Rubin (2005) oppsummerer valget av metode: «Kvalitative intervjuprosjekter er spesielt godt egnede for å beskrive sosiale og politiske prosesser, med det menes hvordan og hvorfor ting forandrer seg.»¹⁰⁷ Intervjueren stiller gjerne få, men åpne spørsmål, og inntar en aktiv lytterrolle. Intervjuobjektene oppfordres dermed til å utdype og utforske flere sider ved spørsmålene. Dette krever imidlertid en viss fleksibilitet fra intervjuerens side. Fordelen er at samtalen får flyt, og de mentale og sosiale barrierene mellom intervjuer og intervjuobjekt senkes. «Uten en forhåndgitt agenda blir intervjuene mer avslappet og intervjueren kan bygge tillit før han/hun går inn på følelsesladete eller vanskelige temaer.»¹⁰⁸

4.2. Kvalitativ metode gjennom fenomenologisk tilnærming

Et av målene med denne oppgaven er å belyse sammenhengen mellom identitet og tilknytning i levd landskap. Tilknytning til levd landskap skapes gjennom opplevelser i og med landskapet gjennom erfaringer og praksiser. Som teoretisk rammeverk for analyse av

¹⁰⁵ Rubin og Rubin, *Qualitative Interviewing* (Thousand Oaks, CA: SAGE Publications. Inc, 2005).

¹⁰⁶ Rubin og Rubin, *Qualitative Interviewing*, 2005. Min oversettelse.

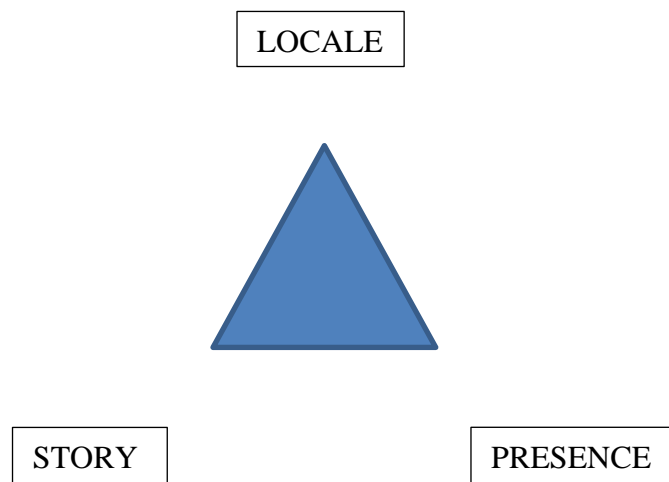
¹⁰⁷ Rubin og Rubin, *Qualitative Interviewing*, 2005. Min oversettelse.

¹⁰⁸ Rubin og Rubin, *Qualitative Interviewing*, 2005. Min oversettelse.

datamaterialet er dermed en fenomenologisk tilnærming til landskap hensiktsmessig. I John Wylies *Landscape* er fenomenologi et komplementerende teoretisk perspektiv til empiriske og diskursive landskapsstudier ved dens vekt på individuell erfaring.¹⁰⁹ En fenomenologisk tilnærming til landskap tar utgangspunkt i det levde hverdagslivet slik aktørene selv ser det, med vekt på sosiale praksiser og kroppslige erfaringer.¹¹⁰ Det er i denne sammenheng skogeierens subjektive opplevelser, oppfattelser og erfaringer vil være gjenstand for kvalitativ, fenomenologisk analyse.

4.3. TRIOLE- modellens tre dimensjoner

I sin doktorgradsavhandling *Dead Landscapes – and how to make them live*, har Katherine Burlingame utviklet en tredelt modell for å forklare sammenhengen mellom materielle, symbolske og affektive/emosjonelle dimensjoner ved opplevelser av landskap kalt «The Triangle of Landscape Engagement» (heretter omtalt som TRIOLE-modellen).¹¹¹

Figur 1: «The Triangle of Landscape Engagement Model» (TRIOLE-modellen). Burlingame, *Dead Landscapes*, 60.

Formålet med TRIOLE- modellen er å systematisere og kontekstualisere de mange ulike måtene å befatte seg med landskap på gjennom levd erfaring. Basert på det filosofiske og teoretiske «more than human»- konseptet om ulike menneskelige og ikke-menneskelige aktørers sameksistens i verden, utgjør TRILOE- modellen en ny metodologi for å analysere

¹⁰⁹ Wylie, *Landscape*, 140.

¹¹⁰ Wylie, *Landscape*, 140-141.

¹¹¹ Burlingame, *Dead Landscapes*, 60.

ulike oppfattelser av, og tilknytning til, opplevelser av levd landskap.¹¹² Opprinnelig utviklet som et metodeverktøy for kulturmiljøforvaltningen, er det teoretiske og filosofiske rammeverket overførbart til fagområder som kulturarvstudier, arkeologi og geografi. Med tanke på denne oppgavens fenomenologiske tilnærming til levd landskap gjennom affekt, tilknytning og praksis, er det hensiktsmessig å oversette de tre dimensjonene i TRIOLE-modellen i språklig, metodologisk og kontekstuell forstand.

«Locale» representerer, ifølge Burlingame, både landskapets materialitet såvel som fysisk plassering satt inn i en større kontekst. «I opted for a term that would represent the tangible features of a landscape while situating it in a certain location within a wider landscape».¹¹³ Landskap er ikke et uforanderlig eller statisk konsept, men noe som formes gjennom sosiale, økonomiske og samfunnspolitiske forhold såvel som performative og symbolske interaksjoner i og med landskapet.¹¹⁴ I denne sammenheng vil jeg oversette «locale» til *lokalsamfunn*. Med dette begrepet menes en geografisk sentrering og måter lokalsamfunnet og skogeierne i Follsjå- området bruker og opplever landskapet og dets materialitet. Sagt med andre ord; på hvilke måter oppleves gården, skogen og lokalsamfunnet for skogeierne i Follsjå- området, og hvilke utslag gir dette deres opplevelser?

«Story» rommer de historiske og immaterielle elementene ved opplevelser av landskap utover det materielle. «[...] the term that encompasses everything that occurred to a landscape over time is *Story* – just as we would ask someone we want to get to know better: What’s your story?»¹¹⁵ *Fortellingen* i denne oppgaven kan ses i forhold til det historiske og kulturelle aspektet ved bruk og vern- problematikken. Tradisjoner, praksiser og kunnskapsoverføring gjennom generasjoner former skogeiernes nåværende oppfattelser om liv og virke på en skoggård. Som et metodisk grep har jeg valgt å bruke lokalhistoriske kilder som et ledd i Follsjå- sakens fortelling. Videre vil betydningen av *fortelling* utgjøre den historiske og sosiokulturelle konteksten i analysedelen.

«Presence»- dimensjonen kan ses i sammenheng med fenomenologisk tilnærming gjennom opplevelser av landskap. Ifølge Burlingame innebærer «presence» i levd landskap både sanselige og fysiske opplevelser.¹¹⁶ I denne oppgaven velger jeg å oversette «presence» til

¹¹² Burlingame, *Dead Landscapes*, 11, 55-57.

¹¹³ Burlingame, *Dead Landscapes*, 61.

¹¹⁴ Burlingame, *Dead Landscapes*, 60-62.

¹¹⁵ Burlingame, *Dead Landscapes*, 62.

¹¹⁶ Burlingame, *Dead Landscapes*, 63-65.

tilstedeværelse. Den affektive, sanselige og fysiske betydningen av skogeierens opplevelser i levd landskap viser seg spesielt gjennom praksiser. Samtidig står den fysiske tilstedeværelsen til skogeieren i landskapet i kontrast til utenforstående aktører i en «vi» og «dem»-dimensjon. Ifølge Burlingames modell innebærer en fenomenologisk tilnærming til landskap en metodologi som starter fra innsiden, hvor forskeren selv beveger seg i og opplever landskapet for å skape større forståelse for det man skal undersøke.¹¹⁷ «By first considering their own lived experience in the landscape, the researcher is able to better represent and understand the landscape's affective qualities and the ways they may affect different visitors.»¹¹⁸ Burlingame refererer her til opplevelser knyttet til verdensarvsteder, men dette har direkte overføringsverdi til min allerede etablerte posisjon som «insider» i Follsjå- saken.¹¹⁹

Jeg har mange sanselige og fysiske opplevelser knyttet til praksiser på gården og i skogen. Et nylig eksempel er den årlige veddugnaden på gården. I min familie er «fyre med ved» ikke bare en sangtittel, men en ideologi. I to dager ble det kappet og kløyvd tømmerstokker hvorpå veden ble pakket i store sekker. Vi løftet på tunge og lange tømmerstokker; børstet flis og støv fra øyne og ansikt og stablet veden med sirlig presisjon. Arbeidet var kanskje repetitivt, men jeg opplevde en følelse av ro og glede og en egen tilstedeværelse ved det å jobbe ute i naturen. Samtidig er det sosiale aspektet viktig for trivselen i arbeidet. Veddugnad er for oss en hyggelig og sosial aktivitet. Etter endt arbeidsdag føles kroppen *brukt* på en god måte. Fysisk arbeid ute i naturen; i skogen, er for meg meningsskapende opplevelser av fysisk, sanselig, sosial og kulturell karakter. Dette er ett eksempel på personlig erfaring med levd landskap. Det faktum at vi arbeider i egen skog, tilfører flere nivåer i den følelsesmessige tilknytningen som er med på å forme min identitet.

4.4. Gjennomføring av intervjuer

Dybdeintervjuene ble foretatt i løpet av fire dager og kvelder i begynnelsen av februar måned. I denne perioden oppholdt jeg meg på gården sammen med min mann og 2-årige sønn. Å ha med barn på jobb kan by på utfordringer, og selv om mannen min avledet så godt han kunne, ble vi iblant avbrutt av en liten, entusiastisk arbeidskar med rød snøskuffe. Under intervjuet med mine foreldre ble de siste ordene i opptaket «mamma og moffa og Lavrans!» Noe som

¹¹⁷ Burlingame, *Dead Landscapes*, 174.

¹¹⁸ Burlingame, *Dead Landscapes*, 64.

¹¹⁹ Burlingame bruker det etnografiske begrepet «autoethnography» hvor selvet er tilknyttet etnografien i kvalitative metoder. *Dead Landscapes*, 174.

forteller mye om hva denne saken handler om; generasjoner, kunnskap, arv, fortellinger og arbeid.

Det var viktig for meg å gjennomføre intervjuprosessen in situ. Det gir legitimitet og en ekstra følelsesmessig dimensjon. Å sitte i de historiske omgivelsene, omgitt av gamle tømmervegger og interiør med sjel og historie er ikke bare stemningsskapende. Den fysiske og kognitive tilstedeværelsen av disse gårdenes materielle og immaterielle kulturarv gir kontekst og styrker engasjementet for oppgaven. Ett intervju ble av praktiske årsaker gjennomført i Oslo, de øvrige fant sted på gårdsbrukene. Da bilen min fikk motorproblemer i kulden ble ett intervju foretatt på kort varsel via Zoom. Samtalene foregikk rundt kjøkkenbordet eller spisebordet, med kaffekoppen i hånden og opptakeren mellom oss. Jeg hadde også med notatblokk og penn, men fant fort ut at jeg noterte mindre og mindre etter hvert som samtalen skred frem. Dette hadde sammenheng med intervjuets struktur. Etter hvert som intervjuobjektene snakket seg varme ble jeg mer opptatt av å følge med på kroppsspråk og ansiktsuttrykk. Det skapte også bedre kontakt mellom meg og den/de som ble intervjuet. De viste mer følelser og engasjement, og fremsto rørende ærlige og åpne i sine høyst personlige beretninger.

Jeg begynte alle intervjuene med å få en oversikt over gårdens historie, om skogbrukets historiske og økonomiske betydning for gårdens overlevelse, samt nåværende eiers tanker om fremtidens skogbruk og hvilke utfordringer skogbruksbransjen står overfor. Dette var viktig for oppgavens historiske, kulturelle og sosiale kontekst. Vi snakket også mye om biologisk mangfold og skogeiernes rolle i bevaringen av sårbar natur. Etter de kontekstuelle spørsmålene kom vi inn på mer følelsesladede temaer rundt vernesaken. Jeg fikk ærlige og sterke svar. Enkelte ganger opplevde jeg at luften i rommet formelig dirret. Selv om det var delte meninger rundt de aktuelle temaene, hadde alle mye på hjertet. Vi snakket om temaer som har *betydning*.

Etter intervjuene var det ofte behov for en vandretur i frisk luft for å prosessere det som ble sagt da jeg opplevde å bli følelsesmessig påvirket, både på godt og vondt. I etterkant av intervjuprosessen sitter jeg igjen med en stor følelse av takknemlighet og ærefrykt overfor de som så generøst delte av sine tanker og følelser rundt et sensitivt tema. Målet var å la denne gruppen fortelle sin historie med egne ord. Min oppfattelse i etterkant var at valget av metode med «cultural intervju» var riktig ved at det ble tid og rom for å diskutere ulike oppfattelser rundt en sak som jeg trodde jeg hadde nokså klare formeninger om. Mine egne oppfattelser rundt vern og bruk ble også utfordret, noe som jeg ser på som positivt. Selvrefleksjon i en

sensitiv og politisk betent sak som denne krever at man ikke bare retter blikket utover, men også innover.

I etterkant av selve intervjuprosessen ble intervjuene transkribert gjennom Autotekst. Dette er en tjeneste som er utviklet for Universitetet i Oslo, og som transkriberer taleopptak til tekst. Tjenesten kjører på UIOs servere, og kan derfor brukes i behandling av sensitive data. De transkriberte intervjuene ble deretter lest og analysert basert på de kvalitative metodene som beskrevet i dette kapittelet. Jeg sitter igjen med rundt 12-13 timers opptak som ble til rundt 50-60 sider med tekst. Det er et rikt og omfattende materiale som gir solid grunnlag for faglig analyse, også utover denne masteroppgaven.

4.5. Å være en «insider»

«Hvordan kan *du* skrive en slik oppgave?» Dette spørsmålet har kommet fra flere hold siden jeg begynte arbeidsprosessen med masteroppgaven i 2020. Det er både fordeler og ulemper ved å være på innsiden av en sak og/eller et visst miljø. Å beholde en profesjonell, objektiv distanse i løpet av en lang arbeidsprosess er ikke alltid lett, og jeg har fått god og kyndig hjelp på veien fra både veiledere og medelever. Nå har aldri mitt mål vært å forfatte et ensidig manifest uten noen form for debatt. Denne oppgaven blir ikke skrevet for å renske skogbrukets problematiske sider. Personlig og faglig sett er jeg opptatt av å se på eksisterende praksiser med kritisk blikk, og skogbransjen er slett ikke feilfri. Som materialet tilsier, er det flere interessante nyanser som må trekkes frem. Det er derimot naivt å tro at min posisjon som en «insider» ikke vil vekke etiske og moralske spørsmål som det er viktig å adressere. Dette vil jeg gjøre sett i lys av «insider/outsider»-teori.

Innen etnografisk forskningsarbeid blir «insider»-posisjonen trukket frem som et styrkende element i innhenting av datamateriale fra en bestemt gruppe eller samfunn. Ved å ha tilgang fra innsiden oppnår forskeren bedre forståelse og økt kunnskap basert på sosiale tillitsforhold.¹²⁰ Ideelt sett styrkes metodearbeidet gjennom levd erfaring, slik som i Katherine Burlingames TRIOLE-modell.¹²¹ Ulempen ved å inneha en slik rolle er mangel på kritisk distanse, subjektive oppfattelser og partiskhet. Skillet mellom «insidere» og «outsidere» er basert på den tradisjonelle oppfattelsen av feltarbeid som blir utført av en ensom etnograf langt hjemmefra, vekk fra det vante og kjente.¹²² Samtidig er samfunnsstrukturer sammensatt

¹²⁰ Toy-Cronin, «Ethical Issues in Insider-Outsider Research», 455.

¹²¹ Burlingame, *Dead Landscapes*, 60-65.

¹²² O'Reilly, *Key Concepts of Ethnography* (Thousand Oaks, CA: SAGE Publications Inc., 2009), 110.

av ulike historiske, sosiale, kulturelle og økonomiske elementer og verdier som gjør bildet mer nyansert og variert. Ingen er i så henseende nøytrale, enten de er «insidere» eller «outsidere». De som kommer utenifra, må etter beste evne forsøke å sette seg inn i de innfødtes tankesett. «Insideren» derimot, må komme ut av sitt eget hode og se på materialet med nye øyne.¹²³ Ifølge Karen O'Reilly, professor emeritus i sosiologi ved Loughborough Universitet, ligger det i menneskets natur å legge merke til det som er ukjent og annerledes mer enn det vante og familiære. Det som derimot fungerer som en rettesnor innen vitenskapelig arbeid er teorien.¹²⁴ Etnografiske undersøkelser styres ikke av personlige interesser, men er basert på formelt vitenskapsteoretisk grunnlag. Dette skaper i seg selv en emosjonell og mental distanse til materialet. Etter endt feltarbeid skapes det fysisk distanse ved at forskeren ikke lenger oppholder seg i området, men vender tilbake til universitetet eller arbeidsplassen for å fullføre skriveprosessen.¹²⁵

Dette stemmer overens med mine opplevelser under arbeidet med denne oppgaven. Min posisjon som «insider» gjør at jeg har både forhåndskunnskap og tilgang til informanter gjennom etablerte sosiale kontakter. Gjennom aktiv deltakelse i gårdsarbeid og personlig eierskapsforhold til saken forstår jeg hva som står på spill. Dette igjen skaper etiske spørsmål i forhold til hvordan denne forhåndskunnskapen skal behandles. I tillegg er det etiske og moralske hensyn å ta i forhold til eksisterende relasjoner, hvorav flere er av familiær karakter. Samtlige bor og virker i et geografisk lokalmiljø. Mye av min personlige identitetsoppfattelse er knyttet til oppveksten på en skoggård. Således er min posisjon som «insider» knyttet til visse normer og forventinger av både faglig og sosial karakter. Det har hele tiden vært et potensiale for rollekonflikt i denne oppgaven som «en av dem».¹²⁶ Måten jeg har forholdt meg til dette på, i forhold til informantene, er å være åpen og ærlig rundt «insider»-problematikken. Spørsmål de hadde rundt objektivitet ble diskutert under samtalen. Jeg har også vært tilgjengelig i etterkant av intervjuprosessen for spørsmål og/eller utfyllende kommentarer på telefon og e-post. Alle sitater ble sendt til sitatsjekk og godkjent før publisering.

Gjennom hele arbeidet har jeg etter beste evne bestrebet meg på å beholde en objektiv, faglig distanse til oppgavens temaer. Prosessen har ikke vært feilfri, og behovet for selvrefleksjon og

¹²³ O'Reilly, *Key Concepts of Ethnography*, 116.

¹²⁴ O'Reilly, *Key Concepts of Ethnography*, 116-117.

¹²⁵ O'Reilly, *Key Concepts of Ethnography*, 116-117.

¹²⁶ Toy-Cronin, «Ethical Issues in Insider-Outsider Research», 457 og 466.

kritisk blikk på egne metoder har vært avgjørende for det ferdige resultatet. Ved bruk av kvalitative metoder, «cultural interviews» og fenomenologiske tilnærminger er målet å la materialet tale for seg selv. Selve intervjuprosessen ble forløsende i det at jeg fikk nye perspektiver og ble utfordret på visse forhåndsbestemte standpunkter rundt verneproblematikk som sett i etterkant var for statiske. Dette bidro til å fjerne mange av de mentale og faglige sperringene jeg følte i begynnelsen av arbeidsprosessen. Det gjorde også at jeg gikk tilbake til den originale problemstillingen og omformulere den i etterkant av analysen. Slik sett oppfylles kravene for induktiv metode ved at empirien former problemstillingen..

«Ikke beskriv bare det du allerede vet» var en av kommentarene som veileder gav underveis i skriveprosessen. Dette har vært en ledesnor i behandlingen av det innsamlede materialet. Forhåndskunnskap og «insider»- posisjon kan styrke det faglige arbeidet, men er avhengig av at forskeren opprettholder en profesjonell og bevisst distanse. Jeg kan ikke påstå at jeg alltid har lyktes i så henseende, men jeg har etter beste evne forsøkt å oppfylle målet om å la det innholdsrike materialet få skinne.

5) Analyse og diskusjon

Da jeg startet arbeidet med denne oppgaven, var målet å få en bredere forståelse av tradisjonelle skogeiendommers materielle og immaterielle kulturarv sett fra skogeiernes side. Mitt opprinnelige fokus var altså i stor grad rettet mot skoggårdens materialitet og tradisjonsrike praksiser. I hvilken grad var næringsgrunnlaget knyttet til skogen og skogsdriften? Hvilke minner og tradisjoner knyttet til drift og bruk var blitt overført fra tidligere generasjoner, og hvordan formet disse nåtidens drift? Hva var deres tanker rundt forvaltningsansvaret av en omfattende bygningsmasse, hvorav mange har kulturhistorisk verdi? Hva kreves av nåtidens eiere for å holde gården i hevd? Hvilke verdier og kvaliteter håper de å etterlate seg til kommende generasjoner?

Selv om alle disse spørsmålene er en del av oppgavens kontekst i bred forstand, var det et gjennomgående tema i intervjuene som gjorde at jeg så min opprinnelige problemstilling i et nytt lys. Det var knyttet til ulike verdioppfatninger om vern og bruk av natur og kultur (med kultur menes både den materielle og immaterielle). Det viste seg at kulturarvbegrepet som kontekst ble for førende og for snevert til å fange opp nyansene i materialet jeg satt igjen med. I lys av Katherine Burlingames TRIOLE- modell og de tre dimensjonene *lokalsamfunn*, *fortelling* og *tilstedeværelse* er det mer hensiktsmessig å analysere materialet basert på en teoretisk forståelse av *naturkultur*. I denne sammenheng rommer begrepet både performative, affektive, materielle og sirkulærøkonomiske elementer som alle sier noe om skogeierens liv og virke på eiendommer som går i arv.

Verdien av naturkultur for grunneierne får ulike utslag, som analysen vil vise, og dette er interessant da samtlige av intervjuobjektene kom fra en relativt homogen sosial og kulturell gruppe. Datamaterialet er ikke bare rikt og omfattende. Det forteller også om ulike holdninger til vern og bruk av naturkultur, og om sterke affektive og følelsesladde relasjoner til det levde landskapet. På dette tidspunktet er en påminnelse om oppgavens problemstilling på sin plass:

- *Som forvaltere av tradisjonsrike skogeiendommer med natur- og kulturverdier; hva bør ifølge grunneierne vernes, hva bør brukes, og hvorfor?*
- *Hvordan opplever skogeierne verneprosessen og den offentlige debatten, og hvordan påvirker dette skogeiernes affektive tilknytning til levd landskap?*

5.1. Materialitet og lokalitet

I de innledende spørsmålene fokuserte jeg på mer faktabasert kunnskap ved at grunneierne ble spurt om gårdens historie, når de selv overtok, hvor mange generasjoner av samme familie som hadde vært i besittelse av eiendommen, og om eiendommens arealforvaltning. Jeg ønsket å få en god lokalhistorisk oversikt for å kunne trekke historiske og kulturelle linjer til dagens forvaltningspraksis. Videre ønsket jeg å se om det var en sammenheng mellom historiske eierforhold, affektiv tilknytning, følelsesmessig engasjement og ulike holdninger knyttet til vern og bruk- problematikken.

Spørsmål om gården og nåværende eiers affektive forhold til eiendommen ble av flere grunneiere koblet til ivaretagelse av kulturmiljø og den materielle bygningsmassen.

Vern av kulturverdier, men som mangler finansiering, har dessverre en tendens til å forfalle. Det gjelder kanskje å ikke gape over for mye, ikke strekke ambisjonene for langt? Jeg ser i hvert fall mange eksempler på at storsamfunnet ønsker å ta vare på veldig mye, men så koker det ned til at etter noen år har man ikke penger til å ta vare på det, og så forfaller det.¹²⁷

Man går mann av huse for å ta vare på gamle ting, i hvert fall i visse politiske miljøer. [...] Min holdning til det er ja; hvis du kan fortsatte å bruke det, og samtidig ta vare på det, så får du en vinn-vinn-situasjon. Vern gjennom bruk, heter det vel?¹²⁸

I disse sitatene blir det rettet kritikk mot den overordnede kulturmiljøforvaltningen og de politiske aktørene som har lagt grunnlaget for utøvelse og implementering av dagens kulturmiljøpolitikk. Sett ut ifra Laurajane Smiths begrep om autoritær kulturarvdiskurs kan de verdimeslige holdningene til vern av kulturminner kobles til visse materielle, estetiske og historiske kvaliteter. Med dette ses kulturell kapital som noe verdiskapende og identitetsskapende i kontrast til økonomiske interesser. I tillegg til det økonomiske aspektet kan det siste sitatet tolkes i et kontemporært bærekraftperspektiv. Begrepet «vern gjennom bruk» fremstår i dag som et ledende prinsipp både for den nasjonale, regionale og lokale kulturmiljøforvaltningen.¹²⁹ Ord som bærekraft og gjenbruk er ikke bare knyttet til politiske og ideologiske bevegelser; de er en integrert del av dagens politiske og økonomiske handlingsplaner. Slik Paul Robbins formulerer det i *Political Ecology*, kan dette også få

¹²⁷ Intervju, skogeier A, 01.02.2023.

¹²⁸ Intervju, skogeier A, 01.02.2023.

¹²⁹ «Vern gjennom bruk» er et etablert hovedprinsipp for den brede kulturmiljøforvaltningen. (Meld. St. nr. 16 (2019-2020)).

direkte konsekvenser for lokale produksjonssystemer, spesielt med tanke på primærnæringens tradisjonelle praksiser, som Follsjå- saken er et eksempel på.¹³⁰

Som sett i Katherine Burlingames TRIOLE- modell er *lokalsamfunnet* både geografisk, sosialt og kulturelt betinget, noe som også kan ses i sammenheng med skogeierens oppfattelser av «vi» versus «dem».

Vi kommer stadig lenger fra hverandre. Det er jo ikke å stikke under en stol, at mange av de som driver med dette her (skogvern – min ref.), de har jo ikke noe som helst erfaring eller bakgrunn med å drive skogbruk, eller de kommer fra et helt annet miljø hvor sånt er uviktig for dem. Og igjen så ser de ikke helt verdien eller kanskje respekterer det som er en skogårdskultur, og de tradisjonene og praksisene og måten ting har blitt gjort på, måten man lever på, og hva en sånn eiendom betyr. Det er utelatt fra likningen.¹³¹

I dette sitatet trekkes det klare skillelinjer mellom et *lokalsamfunn* og verden utenfor, som ikke forstår verdien av tradisjonelle praksiser og kunnskapssett. Det er en sår tone i sitatet som sier noe om hvor sterkt by-land- problematikken oppleves i spørsmålet om vern og bruk i Follsjå- området. Nostalgi knyttet til den norske bondekulturen er også en del av grunneiernes identitetsfølelse, hvor bygningsmassens kulturhistoriske og materielle verdi veier tungt i den følelsesmessige tilknytningen til eiendommen.

Vi mener vi forvalter en viktig kulturarv gjennom bygningsmassen her. Det er en 19-20 større og mindre bygninger som forteller noe om tidligere drift av et gårdsbruk. Eldste bygningen her er fra 1770-tallet.¹³²

Det er noe som trekker litt ekstra, både ved hjertestrengen og magefølelsen, og man kan nok si at det som er *hjemme*, det har en ekstra betydning.¹³³

Slik jeg tolker dette sitatet, innebærer «hjemme» flere lag med betydninger. Den geografiske og fysiske plasseringen er én betydning. Skogeiendommenes posisjon i lokalsamfunnet er en annen. «Hjemme» innebærer også følelser for gårdens og skogens materialitet, så vel som de immaterielle verdiene knyttet til naturkultur. I sitatene over kan vi også lese at det hviler et moralsk forvaltningsansvar på grunneierne for å videreføre både eiendommen, kunnskapen og tradisjonene til kommende generasjoner. Skogvernet blir slik sett et tidsbrudd i det

¹³⁰ Robbins, *Political Ecology*, 169-170.

¹³¹ Intervju, skogeier C, 02.02.23.

¹³² Intervju, skogeier E, 04.02.2023

¹³³ Intervju, skogeier B, 02.02.2023

kontinuerlige aspektet ved denne typen eiendommer. Ved å verne skogen, er det ikke bare ressursgrunnlaget som minsker ved at eiendommen får færre arealer å forvalte. Det kan også tyde på at for enkelte av grunneiere som jeg intervjuet, som har eller er i prosess om å verne – mer eller mindre frivillig avhengig av hvem man spør – føler på at man svikter kommende generasjoner på et moralsk, sosialt og kulturelt grunnlag.

Jeg vil kalle det salg av arealer som blir vernet, og alle fremtidige generasjoner på gården må innfinne seg med det som den skogeieren bestemmer seg for. Og det er en alvorlig konsekvens av å være forvalter av en eiendom som har vært her fra reformasjonen. [...] Ja, for eiendommen blir jo noe helt annet. Den blir nærmest et museum, hvert fall den delen som er frivillig vernet. [...] Det er trist at gården ikke vil ha det ressursgrunnlaget som vi hadde.¹³⁴

Det er vanskelig å forstå hensikten med å bryte 100 års skogbruksaktivitet, å forstå hvorfor aktiviteten i seg selv skulle være uheldig, når det er nettopp her i dette miljøet at de såkalte «rødliste» verdiene vokser. For området rundt Follsjø ble hardere uthogd i tidligere tider! Jeg ser ikke at «vern» eller «frivillig vern» nødvendigvis bevarer best. Jeg forstår godt de som ser seg nødt til å verne, men jeg tror ikke jeg kommer til verne noe med mindre jeg blir tvunget til det.¹³⁵

Ved å analysere disse sitatene i lys av TRILOE- modellens *lokalsamfunn*- dimensjon, ser vi at verdimeslige og følelsesmessige holdninger knyttet til bruk og vern av naturkultur er både økonomisk, sosialt, kulturelt og moralsk betinget. Tilknytning i forbindelse med *lokalsamfunn* er basert på skogeiernes personlige erfaringer med områdets materialitet og lokalitet som oppleves å stå i kontrast til storsamfunnets normer og levemåter. I en vid forstand kan Follsjø-saken som helhet dermed tolkes som et uttrykk for en kamp for et identitetsskapende naturkulturminne for de som bor og virker i nettopp dette lokalsamfunnet.

5.2. Fortellingens verdi - «det kan ikke måles i penger»

Det sirkulærøkonomiske aspektet spiller en stor rolle i den praktiske forvaltningen av en skoggård. Samtidig skapes affektiv tilknytning til denne personlige sfæren av naturkultur gjennom praksiser, aktiviteter og opplevelser. På eiendommer som går i arv gjennom generasjoner veier også verdien av fortidens kunnskapssystemer tungt, på godt og vondt. Dette kan ses i sammenheng med hvordan tidligere tradisjoner og praksiser spiller inn på nåværende eieres følelse av *omsorg* («care») for eiendommen sin. I det neste sitatet brukes

¹³⁴ Intervju, skogeier E, 03.02.2023.

¹³⁵ Intervju, skogeier A, 01.02.2023.

TRIOLE- modellens affektive dimensjoner *fortelling* og *tilstedeværelse* som ramme for verdien av historisk praksis i verneprosessen.

Ja, det er litt som at når jeg går oppi her, så husker jeg at her gikk jeg med pappa, her gikk jeg med bestefar; den veien har han gravd ut for hånd, den kjerreveien der fikk jeg fortalt at tippoldefar hadde lagd, det blir på en måte familiens identitet. [...] jeg kommer ikke til å verne her. For meg er det ikke penger det er snakk om. Det kan ikke måles i penger. [...] Jeg valgte å bo her på grunn av røttene mine, gården min, [...] Nei, de tror de kan kjøpe oss. Det er så enkelt. For meg blir det dypt fornærmende. Det er både sårende og fornærmende.¹³⁶

Denne skogeieren beskriver at hen mister noe som ikke kan kjøpes for penger. Slik sett spiller *tilstedeværelse* inn i den verdimesige og affektive tilknytningen til landskapet. I dette sitatet er det mange elementer knyttet til *fortellinger*. Det snakkes om minner, opplevelser og fortellinger fra barndommen, om praksiser og om verdien av familiære bånd. Dette landskapet har *mening* gjennom historisk praksis og følelsen av en felles identitet. Derfor fremkommer det ekstra sterkt når «de» - naturvernorganisasjonene, frivillige og skogeierforeningen gjennom ordningen frivillig vern – ifølge grunneierne antar at det kun er økonomiske forhold som spiller inn i prosessen med frivillig vern. Ifølge dette sitatet medfører prosessen langt høyere kompleksitet. Det sirkulærøkonomiske aspektet bør ideelt sett opprettholdes gjennom aktiv drift av skogen. Ved å verne skogen taper grunneierne noe av sin identitet, både som aktive skogbrukere ved at skogsdriften opphører i det vernede området, men også som forvaltere av en kulturell og affektiv kapital.

Sitatet nedenfor uttrykker noen av de samme følelsene, samtidig som det uttrykkes frustrasjon over manglende geografisk representasjon. På denne eiendommen er 75-80% av skogarealet foreslått vernet, og denne grunneieren føler på et stort tap av både arealer og identitet.¹³⁷

Jeg ville kunne gått med på (å verne, min ref.) 10% som Stortinget bestemte. Da verner hver og en av oss 10% av eget areal, det skal vi akseptere. Det er en rimelighet i det. Skulle ikke behøve å få erstatning for det faktisk. Hvis resten var tilgjengelig.¹³⁸

Her uttrykkes en frustrasjon over tapt selvråderett og en følelse av å miste kontrollen over egen eiendom. I dette tilfellet fremkommer det en stor forskjell når det gjelder det politiske

¹³⁶ Intervju, skogeier F, 03.02.2023.

¹³⁷ Basert på verneforslaget omtalt i Sigve Reisos rapport «Nasjonalt viktige lavlandsskoger rundt Follsjå, Notodden. Sammenstilling av kjent kunnskap.»

¹³⁸ Intervju, skogeier E, 04.02.2023.

målet om å verne 10% av det norske skogarealet og hva som er realiteten for denne grunneieren. Jeg oppfatter det som om grunneieren maner til den norske dugnadsånden ved å initiere at alle skogeiere burde tilby 10% av skogarealet til frivillig vern. Hvis det var en «rettferdig» geografisk fordeling, slik denne grunneieren ser det, ville det heller ikke vært nødvendig med økonomisk kompensasjon så lenge hen sto fritt til å forvalte det øvrige skogarealet. Dette vil nok aldri la seg gjøre i praksis da det vil kreve uendelige ressurser i form av statlig kartlegging på nasjonalt nivå, men utsagnet vitner om en sterk følelse av urettferdig behandling i denne saken. Selvråderettens betydning står sterkt hos de fleste av skogeierne jeg intervjuet.

Det handler om å kunne ha den friheten til å gå og gjøre som jeg vil, og gå inn og hente det tømmeret jeg vil når jeg vil og råde over min egen eiendom.¹³⁹

Det neste sitatet ses i klar sammenheng med *fortelling*- dimensjonen. Her blir historiske praksiser sett i sammenheng med dagens forvaltningspraksis. Samtidig blir mangelen på historisk arkivarbeid fra naturvernorganisasjonenes side brukt som argument i betydningen av vern og bruk.

De gamle har kunnet dokumentere at det var hogst for 200 år siden. Jeg leste en NRK-artikkel, eller var det i Aftenposten, at her er det tusen år gammel skog. Hvor henter man det fra? Har man liksom gått i arkivene og har man et faglig og historisk grunnlag for å uttale seg? Jeg sitter på dokumenter som viser at det ble solgt tømmer og barskog fra området her til investor og skogspekulant Bent Blehr i 1811. Da ble fløtingsveien Fulldøla opprustet og de etablerte sag ved damanlegget nedstrøms utløpet av Follsjå.¹⁴⁰

Samtidig er det nyanser i måter grunneierne forholder seg til verneprosessen i Follsjå-området på. I det neste sitatet fortelles det om en følelsesladet prosess hvor det også åpner seg nye handlingsrom.

Når de første rapportene begynte å komme så føler man seg jo litt slått ut da, men så må man finne ut av hvordan man kan leve med det på en god måte da, tenker jeg. For jeg kan jo forstå at det er viktig å ta vare på det som er av rødlistearter. Når vi nå fikk en rapport som denne, så tenkte jeg ok, hva gjør man? Skal jeg gå inn i en boble? Skal jeg bare bli deprimeret? Skal jeg bare gå rundt og rive meg i håret og tenke at fy faen, det er så urettferdig, fy faen, det er så ille at vi skal bli ramma av dette? Skal vi leve sånn til jeg går i graven? Eller skal vi tenke som så

¹³⁹ Intervju, skogeier F, 03.02.2023

¹⁴⁰ Intervju, skogeier F, 03.02.2023.

at greit, det her må vi gjøre det beste ut av. [...] Det er jo omveltninger som skjer hos alle. Det er ikke noe som er statisk.¹⁴¹

Videre uttaler samme grunneier:

På denne eiendommen har det vært en frivillig verneprosess. [...] Det var områder som hadde høye biologiske kvaliteter, og hvor vi vurderte det dithen at i den situasjonen vi er i med de begrensingene som ligger på de arealene når det gjelder å drive ut tømmer, så er det kanskje det beste for oss å tilby det til vern, og det ble vernet.¹⁴²

Disse sitatene er mangefasetterte og innholdsrike. Det uttrykkes omsorg for å ivareta rødlistearter og biologisk mangfold i skogen som tyder på en bevissthet rundt verdien av naturvern. På denne eiendommen har kartleggingen avdekket arealer med verdifulle naturtyper, etterfulgt av et aktivt valg i forhold til oppfatninger og holdninger til verne spørsmålet. Skogeieren står overfor en realitet som innebærer forandring, hvorpå hen velger å se verneprosessen som en mulighet og ikke begrensning. Slik sett stiller denne grunneieren seg mer positiv til vern enn andre grunneiere som jeg har intervjuet. Selve verneprosessen fremstår mindre konfliktfylt. Dette intervjuet skilte seg ut ved at det var mindre fokus på *fortelling*-dimensjonen i den affektive tilknytningen. Verdien av å bevare biologisk mangfold er stor. Samtidig fremstår identitetsfølelsen sett i lys av *tilstedeværelse* like sterk i betydning, selv ved store avsettelser til vern.

I dette avsnittet har de historiske, sosiale og kulturelle elementene ved grunneiernes tilknytning til levd landskap blitt forklart ved å analysere sitatene i lys av TRIOLE- modellens affektive dimensjoner gjennom *fortelling* og *tilstedeværelse*. Jeg trekker her paralleller til Gunhild Settens «The Habitus, the rule and the moral landscape» og hennes diskusjon rundt bøndernes tilknytning til levd landskap gjennom praksiser, aktiviteter og levemåter.¹⁴³ Performativ og affektiv omsorg for eiendommen har en historisk dimensjon som er knyttet til tradisjoner og familiens røtter. Kunnskap og praksis legger grunnlaget for identitetsskapende følelser gjennom *fortelling*-dimensjonen. I neste avsnitt vil jeg se nærmere på ulike verdioppfattelser av naturkultur i lys av verneprosessen i Follsja- området.

¹⁴¹ Intervju, skogeier B, 02.02.2023.

¹⁴² Intervju, skogeier B, 02.02.2023.

¹⁴³ Setten, "The habitus, the rule and the moral landscape", 410.

5.3. Naturkulturens kapital

Gjennom en rekke artikler og oppslag i pressen har vernesaken i Follsjå- området fått nasjonal oppmerksomhet. Det er satt søkelys på de problematiske sidene ved skogbruksbransjen egne miljøsertifiseringer ved at det har forekommet hogst i områder med høy andel rødlistearter og verdifulle naturtyper. Bevaring av gammel skog er et dagsaktuelt tema, både som karbonlager og som naturtype med rikt biologisk mangfold. Den offentlige diskursen om skogvern, slik den fremstår i pressen i dag, er hovedsakelig fremstilt fra miljøvernhold. Jeg ønsker i neste avsnitt å undersøke grunneierens holdninger til naturkultur i kontekst av verneprosessen i Follsjå- området.

Grunneieren i sitatet nedenfor reflekterer over det nostalgiske ved at lange tradisjoner med skogsdrift opphører. Samtidig blir pillen sukret ved at området er utilgjengelig for hogstmaskiner. Satt på spissen tilsier det at skogarealer med mindre økonomisk betydning fremstår enklere å avsette til frivillig vern. Hen retter også et kritisk blikk mot skogbransjens egne praksiser med gjenplantning i store plantefelt, omtalt som «granørkener».

Jeg ser jo spor etter øksehugg i den skogen som jeg foreslår vernet. Så av historiske hensyn er det jo vemodig at den tiden er forbi. Men på den annen side så er det jo områder som jeg aldri har tenkt å høgge noen gang. Så det har jo på en måte vernet seg selv. [...] Jeg tror skogeierne har plassert seg litt i den situasjonen selv med tanke på monokultur, med sånne granørkener. Jeg har aldri vært særlig begeistret for det. Men for de som lever av skogen, de skjønner jeg godt at gjør det.¹⁴⁴

Betydningen av de sosioøkonomiske og kulturelle sidene ved forvaltningen av en skoggård gir seg sterkt til kjenne hos en grunneier som baserer inntekten på skogsdrift. Her har grunneieren utdannet seg innen skogbruksforvaltning og investert i eiendommen. Det fremstår i sitatet nedenfor som at hen har mye å tape. Naturverdiene i bevaringsøyemed er her, slik jeg tolker det, nedprioritert i forhold til økonomiske, historiske og kulturelle interesser.

Det er jo færre etter hvert som er interessert i å drive med skogbruk, men nå har jeg vært en av dem som synes dette har vært ålreit å drive med. Så jeg har prøvd å tilegne meg kunnskap om det. På eiendommen er jo drevet aktivt skogbruk gjennom flere generasjoner, og det var jo meningen at det skulle fortsette med det. Så det er et stort slag i trynet når du plutselig kommer oppi alt dette trøbbelet. Det var jo litt spesielt for meg også, for jeg hadde akkurat

¹⁴⁴ Intervju, skogeier D, 03.02.2023.

overtatt eiendommen, så fikk jeg vel et halvt år før det var full stopp og problemer på alle kanter.¹⁴⁵

Flere av grunneierne bruker følelsesladde ord og uttrykk når de skal beskrive opplevelsen av verneprosessen. «Press» og «tvangsvern» står i sterk kontrast til den offisielle ordningen med frivillig vern. Slike ordvalg vitner om engasjement rundt eiendomsrett og selvråderett, og om en sterk følelsesmessige tilknytning til eiendommen sett i lys av de tre dimensjonene *lokalsamfunn, fortelling og tilstedeværelse*.

Det er press på mange kanter, da. Du er jo umyndiggjort på din egen eiendom. Det er litt sjokkeranes. Du trodde du kunne forvalte skogeiendommen din sånn du mente var riktig og innenfor prinsipper om bærekraftig skogbruk. Og så er det ikke sånn ifølge storsamfunnet.¹⁴⁶

Det er jo tvangsvern. [...] Av de 2000 målene jeg har så har jeg vel måttet verne 1500. [...] Det er ikke til å stikke under en stol at det finnes rødlistearter som man skal ta vare på, men det er jo en gang sånn at det finnes mange måter å ta vare på ting da. [...] Kanskje noen av de sjeldne artene trenger at eiendommen blir brukt.¹⁴⁷

Den siste setningen henviser igjen til argumentet om at historisk drift har lagt til rette for den store fremveksten av sjeldne rødlistearter i området. Jeg har ikke tilstrekkelig biologisk kunnskap til å konkludere rundt dette, men registrerer samtidig at den teknologiske og industrielle utviklingen av skogsdriften endret seg radikalt i moderne tid. I forbindelse med dagens hogstformer ble den samme grunneieren spurt om det fantes alternativer til flatehogst hvor man kunne bevart nøkkelbiotoper og verdifulle naturmiljøer, og fortsatt få inntekter fra skogen. Hen var åpen for alternative driftsmåter, men at dette først og fremst var økonomisk betinget og at staten i så fall må bidra med langt mer dekkende støtteordninger enn i dag.

Det finnes jo mange forskjellige hogstformer, det er jo ikke bare flatehogst som det går an å bruke. Lukka hogstformer er en måte, men det må tilpasses området i forhold til blant annet bonitet. Og du kan la være å hugge i et visst område, for eksempel, hvis det er nødvendig. Det går også an å leie arealer heller enn å verne det, og det kan være tidsbegrenset. Det er mange muligheter her som gjør at ting kunne løst seg relativt greit uten at det blir et varig vern. Men poenget er at skogeieren må ha en inntekt. [...]. Staten bruker millioner av kroner hvert år på

¹⁴⁵ Intervju, skogeier C, 02.02.2023

¹⁴⁶ Intervju, skogeier D, 03.02.2023.

¹⁴⁷ Intervju, skogeier C, 02.02.2023.

skogvern. Hadde de heller brukt pengene på å sponse andre typer skogbruk, så kunne skogeieren fortsatt fått lønna si, mot at de viste mer miljøhensyn.¹⁴⁸

Utøvende aktiviteter som jakt og friluftsliv spiller en aktiv rolle i livet på en skoggård. I forhold til vernesaken nevnte flere av intervjuobjektene at det er viktig å opprettholde tradisjonene rundt jakt og friluftsliv. Slike aktiviteter inngår både i *lokalsamfunn-*dimensjonen og i *tilstedeværelse*. I rurale strøk som Follsja- området er det lange tradisjoner for jakt, og den fysiske nærheten til naturen gjør at avstanden er kort til å utøve friluftsliv på daglig basis. Dette fremstår som meningsskapende og positive dimensjoner ved livet på en skoggård. For skogeieren i sitatet nedenfor, er dette aktiviteter som skaper stor tilknytning til skogen uavhengig om den er vernet eller ikke.

Selv om man verner, så er det fortsatt vår skog. Vi kan gå der, vi kan jakte der, vi kan oppholde oss der, men vi kan ikke høgge. Så det er der begrensningen ligger. Men følelsesmessig vil man jo fortsatt kjenne at man hører til, og man går og vandrer i gammel skog som man har vært i fra man var barn, og hvor man kan være på tiurleik og man kan fortsatt ha gode opplevelser. [...] Det er glede i å både kunne høgge og ikke høgge, og det å ha følelser for ting, det å ha følelser til natur.¹⁴⁹

Her ser vi at den affektive tilknytningen til landskapet også skapes gjennom utøvelse av fritidsaktiviteter. Sanselige inntrykk og direkte fysisk kontakt med landskapet er ikke bare knyttet til arbeidet med skogsdriften, men også til fritidsaktiviteter som utøves i landskapet. I Hogne Øians artikkel «Wilderness tourism and the moralities of commitment», er jakt og fiske «culturally and morally defined as stewardship of the landscapes» av lokalbefolkningen.¹⁵⁰ Det resonnerer godt med hvordan Follsja- området brukes og oppleves som flerdimensjonalt av grunneierne jeg har intervjuet.

5.4. Artsjegere i pressen

I samtlige intervjuer ble det uttrykt stor frustrasjon over kartleggingssystemet av rødlistearter og om oppførselen fra representanter fra naturvernorganisasjoner, frivillige og journalister. Det ble fortalt inngående om tilfeldige møter i skogen, om manglende informasjon og mangel på «god, gammeldags folkeskikk».

¹⁴⁸ Intervju, skogeier C, 02.02.2023.

¹⁴⁹ Intervju, skogeier B, 02.02.2023.

¹⁵⁰ Øian, «Wilderness tourism and the moralities of commitment», 183.

Naturvernforbundet hadde en samling her i høst med 70-80 påmeldte hvor temaet var bevaring av gammelskog. Og så var det ved en tilfeldighet at ... (ektefelle, min ref.) fikk greie på det. Og så sier ... (ektefelle) at jeg går ut ifra at hvis de skal ut i vår skog, så sier de i fra. Og det er første helga i elgjakta. Men det har de ikke gjort. Til slutt ringte de og sendte en melding om at de skulle hit. Men jeg tenker at det er ganske frekt da, å tenke at man kan rigge seg til på andres eiendom midt i første helga i elgjakta med en delegasjon på 70 stykker. Det er på en måte sånn de opptrer, det er mangel på folkeskikk.¹⁵¹

Og så tenker jeg at det er det som er utfordringen, det er grupper som registrerer biologisk mangfold. Det gjør de uten at vi som grunneiere vet om det. Og det er mennesker med en brennende lidenskap og som er dyktig uenig i hvordan deler av skogen forvaltes. [...] De er ikke pålagt å informere grunneier, men det hadde selvfølgelig vært mye bedre hvis de hadde gjort det.¹⁵²

Disse sitatene beskriver manglende kommunikasjon mellom naturvernerne og grunneiere. De beskriver også hvordan mangel på kunnskap om kulturelle og sosiale praksiser kunne ha medført farlige situasjoner i form av vådeskudd. Det er snakk om en stor gruppe utenfra som forstyrrer utøvelsen av en viktig lokal tradisjon. Elgjakta innebærer både matauk og tilhørighet. *Lokalsamfunn*- dimensjonen viser seg her i «vi» og «dem» basert på geografisk, sosial og kulturell tilhørighet.

Retten til fri ferdsel og opphold i naturen er lovfestet i friluftsløven gjennom allemannsretten, så lenge ferdselen skjer hensynsfullt og med tilbørlig varsomhet.¹⁵³ De som ferdes i naturen med mål om å finne og registrere arter har dermed lovfestet rett til å oppholde seg i skogen. Selve kartleggingsprosessen skjer i stor grad gjennom frivillige, som registrerer sine funn i rapporteringsløsningen Artsobservasjoner (beskrevet i avsnitt 2.5.). Det oppleves som frustrerende for skogeierne at kartleggingssystemet ikke innebærer en automatisk, profesjonell utredning i etterkant av registreringene. Dette foretas i dag kun gjennom stikkprøver hvorpå kostnaden faller på grunneieren. Flere uttrykker stor frustrasjon over dette, både ved kostnadsspørsmålet, men også ved det at systemet i så måte nedvurderer skogeierens kunnskaper og kjennskap til naturverdiene i egen skog.

¹⁵¹ Intervju, skogeier B, 02.02.2023

¹⁵² Intervju, skogeier B, 02.02.2023

¹⁵³ Lov 28.06.1957 nr.16 om friluftslivet, § 2 (friluftsløven). https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1957-06-28-16#KAPITTEL_1

Det er ingen ting i veien med at folk uten biologisk kunnskap finner sjeldene arter i skog og mark, men det må skje på en kvalitetssikret måte og ikke som nå, der det kun gjøres stikkprøver for å verifisere om funnet er reelt. Vi som skogeiere må i dag ta kostnaden å hyre biolog for etterprøving.¹⁵⁴

Miljøorganisasjonen Sabima, som arbeider for å stanse tap av naturmangfold og drifter Artsobservasjoner, sier følgende om kartleggingsprosessen:

Kunnskapen om artsfunnene brukes direkte i arealplanlegging. Gjennom frivillige kartlegges artsfunn som registreres i Artsobservasjoner blir kunnskapen umiddelbart tilgjengelig for forvaltningen, forskere og andre som jobber med funn av arter. [...] Kartdatabasene hvor artene rapporteres inn er viktige når man undersøker hvilke konsekvenser for eksempel et utbyggingsprosjekt vil ha. Planleggere og utbyggere og skogbruk har plikt til å sjekke slike databaser før aktiviteter igangsettes og ta hensyn. Er du bekymret for mulige ødeleggelser i ditt nærmiljø, kan du selv undersøke og påpeke det overfor grunneier, ansvarlig virksomhet eller myndighet, eller miljøorganisasjoner.¹⁵⁵

På sine hjemmesider oppfordrer Sabima frivillige og interesserte å delta i artsjakten og bli «artsjegere».¹⁵⁶ Begrepsbruken tilsier at foregår en kamp for å finne og bevare verdifulle arter i naturen. Sett fra miljøvernhold spiller frivillige artsjegere en viktig samfunnsnyttig rolle i denne kampen. Engasjementet og interessen for å bevare naturmangfoldet hos frivillige og naturorganisasjonene bestrides heller ikke av noen av mine informanter. Artsjegerne utøver omsorg for naturen og det biologiske mangfoldet ut ifra sine personlige etiske og moralske holdninger. Derimot har kartleggingssystemet slik det fungerer i dag strukturelle svakheter ved at det ikke skjer i samarbeid med grunneier, slik mine informanter beskriver det. Dette ser de også som en årsak til at det oppstår konflikter i Follsjå- området.

Jeg kan jo ikke nekte dem å gå i skogen. Allemannsretten gir jo alle rett til å gå i skogen. Men organisert kartlegging, det skulle en tro ikke skulle vært lov uten å kontakte grunneier. Hadde de kontaktet grunneier og invitert oss til å være med og vist oss de forskjellige artene hadde det gitt oss et større perspektiv og innsikt og forståelse.¹⁵⁷

¹⁵⁴ Intervju, skogeier D, 03.02.2023.

¹⁵⁵ Bøhn, «Kartlegging av natur». *Sabima.no*, lesedato 17.05.2023. <https://www.sabima.no/kartlegging/kartlegging-av-natur/>

¹⁵⁶ Olsen, «Artsjakten». *Sabima.no*, lesedato 17.05.2023. <https://www.sabima.no/artsjakten/>

¹⁵⁷ Intervju, skogeier E, 04.02.2023

Her uttrykker grunneieren både frustrasjon over de juridiske rettighetene om fri ferdsel, og at «de» - i dette tilfellet «artsjegerne» - ikke føler på et moralsk og etisk ansvar ved å varsle grunneierne. Samtidig uttrykker denne grunneieren et ønske om å tilegne seg mer kunnskap om det biologiske mangfoldet i egen skog. Det fremkommer dog ingen flere uttalelser om hvorvidt økt kunnskap vil innebære å redusere eller stanse driften i de aktuelle områdene.

Overraskelsesmomentet, ved at kartleggingssystemet kan få hurtige konsekvenser dersom det blir funnet mange og rike naturtypeverdier i skogen, blir trukket frem av flere grunneiere.

Det er en følelse av at de sniker seg rundt, de sier ikke at de kommer. Folk kan jo gå hvor de vil, men det er en følelse av at dette ikke er en prosess som er ryddig, den er ikke åpen, den er på en måte ingenting, og så merker man det når det er for sent og da er man er i ferd med å miste eiendommen sin, det er ganske dramatisk og uten hjerte for den gamle driften som har vært her.¹⁵⁸

Her spiller *lokalsamfunn*- dimensjonen er stor rolle. Geografisk plassering, eiendomsrett og allemannsretten er bare noen av de komplekse systemene som står overfor hverandre i denne saken. Samtidig er den affektive *tilstedeværelsen* en høyst aktuell dimensjon i verdikampen om hva som bør brukes og hva som bør vernes. I dette ligger også omsorgsbegrepet både på skogeiersiden og på miljøvernensiden. Inn i denne konflikten kommer det så ytterligere en aktør gjennom de frivillige. Det er i denne saken snakk om mange ulike aktører med ulike holdninger til vern og bruk av naturkultur. Samlet sett frembringer konflikten steile fronter. Som én av grunneieren uttrykker det; «det er en kamp, rett og slett.»¹⁵⁹

Medienes dekning av saken opptar samtlige grunneiere, men får noe ulikt utslag. Noen trekker frem at grunneieren og skogeierorganisasjonene ikke har vært like dyktige og/eller bevisste på hvordan de fremstår for offentligheten. Sitatet under antyder at skogbransjen bør ta lærdom av miljøorganisasjonenes metoder. Hen legger også vekt på at skogeierne selv bør ta større ansvar for å balansere bildet av hvordan skogbransjen blir fremstilt i pressen.

Skogbruket har det mye vanskeligere med å nå frem med sin historiefortelling, når andre i mye større grad får gjennomslag for å fortelle hvor ille skogbruket er. [...] Jeg tenker, se hva Naturvernforbundet får til, de oppsøker medier, de gjør jo ting på en annen måte enn det vi

¹⁵⁸ Intervju, skogeier F, 03.02.2023.

¹⁵⁹ Intervju, skogeier C, 02.02.2023.

skogeiere gjør, så jeg tror ikke det bare er å skyldte på at det er andre som fremstiller oss på den måten, nå må vi kanskje gå litt i oss selv og tenke hva er det vi selv ønsker å få fram.¹⁶⁰

Samtidig er det flere som ikke ønsker å bli trukket inn i en offentlig debatt hvor det er store og mektige aktører involvert. I dette ligger det også en kritikk av skogeierorganisasjonene. Å fronte en slik politisk betent sak på egenhånd er skremmende. Jeg tolker det slik at skogeierne i Follsjå- saken ikke opplever å få tilstrekkelig støtte fra egen fagorganisasjon, noe som også kunne hjulpet i håndtering av mediedekningen.

I forhold til by-land problematikk så er det jo viktig at folk som bor i byer og som har et mer romantisert syn på ting kanskje bør få mer balansert informasjon. Så på den måten synes jeg det hadde vært bra (med mer nyanser i pressedekningen, min ref.), men det er jo ikke enkelt for en skogeier som ikke har noe erfaring med å manøvrere i media.¹⁶¹

Det er journalister på nasjonalt nivå som sitter i Oslo og fremstiller skogeieren som om han bare er ute etter å tjene penger på skogen sin, uten egentlig å være noe særlig opptatt av miljøverdier. [...] Det er lovlig det du gjør, men du blir fremstilt som en sånn halvkriminell i mange tilfeller, og det er jo ikke noe hyggelig det.¹⁶²

Det fremgår her et ønske og muligens også et behov for at skogbransjen og de individuelle skogeierne skal oppfattes som mer flerdimensjonale i det offentlige rom. Skogsdriften og det å være en aktiv skogbruker innebærer mer enn bare økonomi. Det har også en historisk, kulturell og sosial betydning som fortjener en plass i den offentlige debatten.

5.5. Sammenfatning av analysekapittelet

Ved å analysere sitatene ut ifra de tre dimensjonene *lokalsamfunn*, *fortelling* og *tilstedeværelse* i TRIOLE- modellen for fenomenologisk tilnærming til landskap, har grunneierens forhold til naturkultur i affektiv og performativ forstand blitt satt inn i en bredere kontekst. Denne case studien er basert på undersøkelser fra et lokalmiljø hvor aktiv drift av naturressurser – i dette tilfellet skog – har lagt grunnlaget for en kultur som ikke bare har en sterk historisk, sosial og kulturell dimensjon, men som i møte med nåtidens miljøspørsmål står overfor store strukturelle og praktiske endringer. Omsorg og kontroll er mekanismer med ulik betydning sett fra ulike ståsteder. Kartlegging av rødlistearter er et annet eksempel på strukturelle systemer som fungerer som en kontrollmekanisme ved at det kan føre til stans i

¹⁶⁰ Intervju, skogeier B, 02.02.2023.

¹⁶¹ Intervju, skogeier C, 02.02.2023.

¹⁶² Intervju, skogeier D, 03.02.2023.

driften og inntektstap for skogeieren. Dette rammer spesielt private aktører i rurale strøk som har basert seg på skogsdrift. Samtidig har skogbransjen et særskilt ansvar som forvaltere av naturverdier, noe denne skogeieren var seg bevisst:

Av og til må man rette lommelykta mot egen virksomhet, er det sånn at vi gjør alt riktig, nei det er sikkert ikke det. Sånn at det å bli sett i kortene, og det å tenke at man kan gjøre ting på en annen måte, det er jo alltid viktig.¹⁶³

Det er her verdt å gjenta omsorgsbegrepet i naturkulturrelasjoner. Både skogeiersiden og miljøbevegelsen fremmer et verdisyn basert på etiske og moralske overbevisninger knyttet til omsorgsbegrepet. Skogvernet er én måte å utøve omsorg for naturen på gjennom bevaring av biologisk mangfold. Praktisering av skogsdrift kan være en annen måte å knytte sammen fortid, nåtid og fremtid på gjennom ivaretagelse av en kultur. Begge sider er uunngåelig knyttet sammen med økonomiske, sosiale og moralske spørsmål. Samtidig er utøvelsen av omsorg basert på ulike oppfattelser av hvilke behov landskapet, gårdene og lokalmiljøet har. «As such, the actualization of principles of caring are always created in an interrelated doing with the needs of a place, a land, a neighborhood, a city, a particular action. Here, “personal” agencies of everyday care are inseparable from their collective ecological significance. »¹⁶⁴ Både miljøsidens og grunneiersidens utøver former for omsorg. Det kan vise seg i omsorg for naturen, for fremtiden, for lokalmiljøet, for familien, for driften og for tradisjoner. Ideologisk sett har partene dermed omsorg- dimensjonen til felles.

Det moralske ansvaret er også knyttet til bevaring av familiens identitet gjennom praktisering av sosiale og kulturelle tradisjoner. Dette kan ses i lys av det ikke-dualistiske naturkulturforholdet som er beskrevet av Rodney Harrison og Maria Puig de la Bellacasa, hvor omsorg ikke bare brukes i affektiv forstand, men også gjennom praktisering. «The ecological perception of *being part* of the earth, a part which does its share of care, requires that the earth is not reduced to a spiritual or visionary image, but is also *felt*: earth as “real dirt under our fingernails” [...].¹⁶⁵ Som i Burlingames fenomenologiske tilnærming, *oppleves* fortiden gjennom sanselig, fysisk interaksjon med det levde landskapet.¹⁶⁶ I forhold til denne case studien, er både kunnskapsproduksjonen og tilknytningen til landskapet preget av fortidens tradisjoner og praksiser som ideelt sett opprettholdes og videreføres til neste

¹⁶³ Intervju, skogeier B, 02.02.2023

¹⁶⁴ Puig de la Bellacasa, «Ethical doings in naturecultures», 162

¹⁶⁵ Puig de la Bellacasa, «Ethical doings in naturecultures», 160.

¹⁶⁶ Burlingame, *Dead Landscapes*, 176.

generasjon. Dette kan potensielt veie tungt i avgjørelsen om å tilby skogarealer til vern. For flere av de jeg har intervjuet er skogvern nærmest ensbetydende med å svikte kommende generasjoner på historisk, moralsk og økonomisk grunnlag. Det er sterke følelser rundt ulike implikasjoner av familiebånd som kommer til syne i en verneprosess som denne.

Samtidig er det ikke alle som anser skogvern som et definitivt tidsbrudd i forhold til affekt og tilknytning. Verdidebatten om vern og bruk har ulike utslag også blant skogeierne rundt Follsjå. For noen var miljøhensyn viktig å ivareta gjennom frivillig vern. Her ble utfallet av verneprosessen at grunneieren besluttet å se muligheter i stedet for begrensninger. Evnen til forandring og fornyelse er noe alle arbeidsgrupper må forholde seg til, inkludert skogbransjen. For andre ble verneprosessen oppfattet som påtvunget. For disse var verdien av vern og bruk i større grad knyttet til spørsmål om bevaring av kultur enn av natur. I denne gruppen var det et større fokus på det historiske sirkulærøkonomiske aspektet ved gårdsdriften. Det de har til felles er klare oppfattelser og formeninger om hva eiendommen og forvaltningsansvaret betyr for dem. Den affektive tilknytningen har derfor være et gjennomgående tema i analysen.

Tidsaspektet fremstår også på en annen måte enn hva jeg antok på forhånd. Selv om det trekkes historiske linjer av både materiell og immateriell karakter, oppleves det følelsesmessige engasjementet større rundt de økonomiske, sosiale, kulturelle og affektive prosessene som skjer i nåtiden. Kanskje sier dette noe om hvilke omveltninger i praksis, kultur og livsførsel som primærnæringenes tradisjonelle samfunnsgrupper står overfor i vår antropocene tidsalder.

6) Konklusjon

I denne oppgaven har jeg ønsket å undersøke den følelsesmessige tilknytningen til naturkulturverdier på tradisjonelle skoggårder hvor aktiv skogsdrift og et sirkulærøkonomisk strukturelt system opprettholder og viderefører gårdene med tanke på fremtidige generasjoner. Basert på en case studie fra Follsjå- området i Telemark, hvor det har vært lange tradisjoner for skogsdrift som næringsgrunnlag, ville jeg vite mer om hva skogeierne selv anser som verdifulle naturkulturverdier i lys av blant annet Rodney Harrisons prosessuelle og ontologiske kulturarvsdefinisjon. Her blir de tidligere skillelinjene mellom *kulturarv* og *naturarv* visket bort ved å betrakte forholdet mellom kropp og sinn; menneske og natur som en helhet. Slik sett er menneskelig interaksjon i og med naturen med på å forme en *naturkultur* gjennom praksiser, affekt og tilknytning til landskapet. Jeg ønsket med denne oppgaven å få en bredere forståelse av skogeiernes affektive tilknytning til landskapet de lever i og lever av. Forskningsspørsmålet ble således formulert i lys av bruk- og vern- problematikk som er et dagsaktuelt tema.

- *Som forvaltere av tradisjonsrike skogeiendommer med natur- og kulturverdier; hva bør ifølge grunneierne vernes, hva bør brukes, og hvorfor?*

Dette spørsmålet settes deretter inn i en betent politisk kontekst gjennom den offentlige debatten rundt moderne skogbrukspraksiser og dets innvirkning på biologisk mangfold. Follsjå- saken har blitt behørig dekket av norsk rikspresse; nærmest utelukkende fra miljøvernhold. Grunneierens oppfattelser rundt ivaretagelse av naturverdier og det kulturelle aspektet ved skogsdrift og skogbrukstradisjoner er i liten grad belyst i den offentlige ordlyden. Hvordan dette oppleves fra grunneiersiden, er tema for det andre forskningsspørsmålet.

- *Hvordan opplever skogeierne verneprosessen og den offentlige debatten, og hvordan påvirker dette skogeiernes affektive tilknytning til levd landskap?*

Oppgavens problematikk har blitt behandlet ut ifra to teoretiske retninger innen kulturarv- og landskapsstudier. Den konstruktivistiske «more than human» tilnærmingen til landskap innebærer et flerdimensjonalt naturkulturforhold. Gjennom en fenomenologisk tilnærming til landskap som «ways of being-in-the-world»,¹⁶⁷ vil praksis, tradisjon og direkte, fysisk kontakt med naturen forme grunneierens *opplevelser* av Follsjå- området som levd landskap. Ved

¹⁶⁷ Wylie, *Landscape*, 14.

bruk av kvalitative metoder som «cultural interview» og Katherine Burlingames tredelte TRIOLE- modell ble det foretatt seks intervjuer av skogeiere med ektefeller som driver aktivt skogbruk og besitter eiendommer av kulturhistorisk verdi. TRIOLE- modellen har til denne oppgavens funksjon vist seg å være et nyttig metodologisk rammeverk gjennom de tre dimensjonene *lokalsamfunn*, *fortelling* og *tilstedeværelse*.

Det innsamlede datamaterialet ble analysert ut ifra en materiell og geografisk dimensjon (*lokalsamfunn*); en sosial, kulturell og historisk dimensjon (*fortelling*); samt en affektiv dimensjon (*tilstedeværelse*). Denne systematiseringen baserer seg på en fenomenologisk tilnærming til landskap hvor praksis, tradisjon og direkte, fysisk kontakt utgjør et levd landskap. Dette resonnerer godt med hvordan skogeierne følelser for tilknytning til skogen og gården former deres identitet som *skogbrukere*. I forhold til bruk- og vern- problematikk spiller alle tre dimensjoner inn i det som samlet sett er komplekse følelsesmessige, kulturelle, sosiale, historiske og økonomiske strukturer. Verneprosessen slik den utspiller seg i Follsjå-området har forsterket eksisterende holdninger til bevaring av kulturelle og kulturhistoriske verdier blant mange av skogeierne. I lys av det omfattende verneforslaget føler skogeierne at helhetsbildet går tapt, spesielt i den offentlige debatten.

Skogen har til alle tider utgjort det primære næringsgrunnlaget for bosetning i området rundt Follsjå. Skogeierne forvaltningsansvar er tett knyttet til ønsket om å opprettholde og videreføre etablerte praksiser og tradisjoner. Her spiller kulturarvperspektivet inn i bevaringsidealet av både materielle og immaterielle verdier. Forholdet mellom natur og kultur er således sentrert rundt et sirkulærøkonomisk system hvor skogdriften bidrar til vedlikehold og ivaretagelse av bygningsmasse og infrastruktur. Uten inntekter fra skogen stilles det spørsmål rundt lokalsamfunnets overlevelse. For skogeierne er skogen både næring, kultur og natur. Etablerte kunnskapssystemer knyttet til landskapet og til tradisjonelle praksiser og aktiviteter er en del av den affektive tilknytningen til skogen som levd landskap. I dette ligger det også en moralsk dimensjon når det gjelder å holde gården i hevd og etterlate den i bedre stand til kommende generasjon enn når nåværende grunneier overtok. Dette veier tungt i spørsmålet om å avsette skogarealer til vern, og flere uttrykker at nettopp det moralske ansvaret for å holde gården i hevd er en viktig årsak til at de stiller seg negative til å verne større skogsområder. Omsorgsbegrepet kan dermed settes inn i grunneierens sirkulære tidsforståelse med tanke på fremtidige overtakelser av eiendommene.

Vernesaken i Follsjå- området har fått nasjonal oppmerksomhet. Den fremstår nærmest som en symbolsak hvor skogbruksbransjens omdømmeproblem i henhold til bærekraftig bruk og bevaring av biologisk mangfold blir trukket frem som et skrekkens eksempel, senest med en omfattende artikkel på nrk.no.¹⁶⁸ Artiklene retter fokus mot problematiske sider ved skogbransjens egne sertifiseringsordninger (som PEFC-skogstandarden og MIS-registreringer) og om hogst i områder med mange rødlistearter. Dette vitner om sviktende tillit til at skogbransjen tar tilstrekkelig ansvar for bevaring av biologisk mangfold. Som følge av de mange medieoppslagene i nyere tid har miljøorganisasjoner som Naturvernforbundet og Sabima med bred politisk støtte etterlyst tiltak for revidering av skogbransjens egne registreringsordninger.¹⁶⁹

Et element ved denne oppgaven er å vise hvordan konflikten mellom skogbransjen og grunneiere får utslag hos skogeierene. Jeg opplever konfliktnivået som høyt. De mer negative holdningene til skogvern hos skogeierne er knyttet til følelser av å kjempe i motbakke mot et strukturelt system som ikke anerkjenner det historiske og kulturelle aspektet ved gårdsdriften i utarbeidelsen av verneforslag, samt i implementering. Verneprosessen har, slik den utspiller seg i Follsjå- området, forsterket eksisterende holdninger i forhold til bevaring og videreføring av kulturelle og kulturhistoriske verdier. I tillegg fremstår betydningen av bruk av naturressurser og gjenplantning som viktig. Skogsdriften skal ideelt sett utgjøre det økonomiske og kulturelle grunnlaget for bosetting i Follsjå- området også i fremtiden.

Samtidig uttrykkes det stor bevissthet rundt betydningen av å ivareta et rikt biologisk mangfold. I forvaltningsøyemed anerkjenner alle behovet for mer kunnskap. Konflikten oppstår idet miljøvern hensynet trumfer inntektsgrunnlaget for skogeieren. Alternative driftsmetoder og vilje til omstilling finnes, men er avhengig av økonomiske støtteordninger fra staten. Verdien av lokalt basert kunnskap er derfor av stor betydning for fremtidig forvaltning av naturkultur. Intervjuer med skogeierne avdekker også hvordan strukturelle og funksjonelle svakheter ved dagens kartleggingssystem fører til økt konfliktnivå og en hissig verdidebatt mellom grunneiere og miljøbevegelsen. I lys av antropocene er det essensielt for planetens overlevelse å rette et kritisk blikk på eksisterende praksiser og materielle interesser. Samtidig kan Follsjå- saken inngå i Paul Robbins' teori om «conservation and control» ved at

¹⁶⁸ Nord, m.fl., «Kampen for de unike skogene».

¹⁶⁹ Nord og Norheim Johansen, «Stortinget krever full gjennomgang av skogbransjens miljøundersøkelser».

statlige aktører og organisasjoner med bred politisk oppslutning utøver en form for kontroll over lokal forvaltning av naturressurser.¹⁷⁰

Den negative pressedekningen har også fått innvirkning på grunneierens helsetilstand. Flere beskriver en stor mental byrde ved det å stå i en mediestorm, og hvordan kartleggingsprosessen fører til følelser av mistro, mistenksomhet og frykt for fremtiden. Dette får sterke utslag for det daglige liv og virke, slik som denne skogeieren beskriver det:

Jeg har mista gleden rett og slett, ved å drive i skogen. Hva er vitsen, har jeg tenkt mange ganger den siste tida.¹⁷¹

I forbindelse med den affektive *tilstedeværelse*- dimensjonen samt skogbrukets historiske betydning for Follsjø- området, veier opprettholdelsen av en særegen kultur tungt for de fleste grunneierne. Mediedekningen fremhever områdets unike naturverdier, mens flere av skogeierne etterlyser større fokus på kultur. «Historieløst» er et ord som går igjen under intervjuene når vi snakket om pressens fremstilling av skogbruksbransjen. Samtidig er det ikke alle informanter som vektlegger de kulturhistoriske sidene i diskusjonen rundt vern og bruk. Under intervjuene fremkommer det ulike holdninger til skogvern basert på blant annet økonomiske og naturhistoriske begrunnelser. Noen av grunneierne tilbyr arealer til frivillig vern fordi de ønsker å ivareta verdifulle naturmiljøer som finnes på eiendommen. Ideelt sett er dette områder som er utilgjengelige og dermed av mindre økonomisk betydning. Betydningen av å kunne opprettholde rekreasjonsmuligheter og rettigheter til å drive jakt, også i vernede områder, ble av mange trukket frem som svært viktig. Slik sett er skogen som levd landskap også knyttet til livsførsel og aktiviteter, så vel som et ledd i et sirkulærøkonomisk system.

Jeg har selv vokst opp på en av gårdene som denne oppgaven omhandler, og har tatt aktiv del i drift og vedlikehold fra jeg var ungdom. Selv om jeg ikke skal overta eller er fastboende på gården på nåværende tidspunkt, er den en del av min identitet. Jeg føler mye omsorg for stedet og for lokalsamfunnet, og ønsker å spille en aktiv rolle i arbeidet med å bevare den materielle og immaterielle naturkulturarven slik jeg definerer den. Som «insider» har forskningsprosessen i forbindelse med denne oppgaven både vært utfordrende og lærerik. Jeg har erfart at betente politiske saker har mange nyanser og ulike oppfatninger, også fra innsiden. Slike dyptgående prosesser er komplekse, og i dette tilfellet mer innholdsrike og

¹⁷⁰ Robbins, *Political Ecology*, 19.

¹⁷¹ Intervju, skogeier C, 02.02.2023.

flerdimensjonale enn hva pressedekningen tilsier. Selv om prosessen ikke har vært feilfri fra min side, har jeg etter beste evne forsøkt å balansere forhåndskunnskap og empiri med faglig teori.

Avslutningsvis vil jeg vende tilbake til det første forskningsspørsmålet knyttet til bruk og vern av naturkulturverdier i Follsjå- området i en bredere kontekst. Mange av bygningenes bruksverdi endret seg med utviklingen av det industrielle skogbruket og moderne livsførsel. Ivaretagelse av eldre bygningsmasse som uthus, løer, stabbur og låver henger i mange tilfelle sammen med ønsket om å bevare den kulturhistoriske arven på gården. Og det koster; både i tid, energi og penger. Så hvor går egentlig grensen for hvor mye vi skal ta vare på? Har vern av natur og kultur den ønskede effekten i klimasammenheng slik systemet fungerer i dag?

I lys av antropocen bør mange av våre nåværende praksiser revideres i bærekraftøyemed. Bør vi prioritere annerledes i tiden fremover? Dette spørsmålet er både av lokal og allmenn karakter. FNs bærekraftsmål – verdens felles arbeidsplan for å utrydde fattigdom, bekjempe ulikhet og stoppe klimaendringene innen 2030 – vektlegger tradisjonell kunnskap og lokal småskalaproduksjon som ledd i bærekraftig utvikling.¹⁷² Skal Norge bli et foregangsland i det grønne skiftet i tråd med uttalte politiske ambisjoner, bør skogeiere som sitter på lokal førstehåndskunnskap om naturen i sitt nærområde i større grad bli involvert i politiske og strukturelle prosesser, ideelt sett i samarbeid med miljøbevegelsen. Hvis denne oppgaven kan bidra til å bygge broer mellom «vi» og «dem» for i stedet å sette søkelyset på betydningen av *kunnskapskapital* i forvaltningen av naturkulturverdier, har jeg oppnådd et stort og idealistisk mål. I spørsmålet om vern og bruk av naturkultur i levde landskap er det mange ulike verdisyn, hvorav ingen er nøytrale. Dette er temaer som *betyr* noe, og som bare vil øke i betydning i fremtiden.

¹⁷² FN-sambandet, «FNs bærekraftsmål».

Litteraturliste

Artsobservasjoner.no. «Artsobservasjoner». Lesedato 11.05.2023.

<https://www.artsobservasjoner.no/>

Burlingame, Katherine. *Dead Landscapes – and how to make them live*. Ph.D.- avhandling.

Universitetet i Lund, 2020. <https://lup.lub.lu.se/record/7470a71d-d10b-4163-b75b-84111066273d>

Bøhn, Kristoffer. «Kartlegging av natur». *Sabima.no*.

<https://www.sabima.no/kartlegging/kartlegging-av-natur/>

Chua, Liana og Hannah Fair. «Anthropocene». *The Open Encyclopedia of Anthropology*.

08.01.2019. <http://doi.org/10.29164/19anthro>

Council of Europe. «Faro-convention». Lesedato 16.04.2023.

<https://www.coe.int/en/web/culture-and-heritage/faro-convention>

Dalen, Lars Sandved. «Mer gammel skog og død ved». *Nibio.no*.

<https://www.nibio.no/nyheter/mer-gammel-skog-og-dd-ved#:~:text=Gammel%20skog%20er%20definert%20som,variere%20s%C3%A5%20mye%20i%20alder.>

Danbolt, Iselin. «COP15: Ny naturavtale nådd.» *FN-Sambandet*.

<https://www.fn.no/nyheter/cop15-ny-naturavtale-naadd>

FN-sambandet.no. «FNs bærekraftsmål». Frigitt 04.04.2023. [https://www.fn.no/om-fn/fns-](https://www.fn.no/om-fn/fns-baerekraftsmaal)

[baerekraftsmaal](https://www.fn.no/om-fn/fns-baerekraftsmaal)

FN-sambandet.no. «FNs klimakonvensjon». Frigitt 30.09.2021. [https://www.fn.no/om-](https://www.fn.no/om-fn/avtaler/miljoe-og-klima/fns-klimakonvensjon)

[fn/avtaler/miljoe-og-klima/fns-klimakonvensjon](https://www.fn.no/om-fn/avtaler/miljoe-og-klima/fns-klimakonvensjon)

Frivilligvern.no. «Historien bak ordningen». Lesedato 22.03.2023.

<https://frivilligvern.no/historien-bak-ordningen/>

Frivilligvern.no. «Hva er frivillig vern?». Lesedato 15.03.2023. [https://frivilligvern.no/hva-er-](https://frivilligvern.no/hva-er-frivillig-vern/)

[frivillig-vern/](https://frivilligvern.no/hva-er-frivillig-vern/)

Frivilligvern.no. «Status for skogvernet». Lesedato 22.03.2023. <https://frivilligvern.no/status-for-skogvernet/>

Geir Gaarder, Sigve Reiso, Tom H. Hofton, Rein Midteng og Tor Erik Brandrud (red.), «Kartlegging av kalkskog i Buskerud, Hedmark, Nordland, Oppland, Sogn og Fjordane og Telemark 2018.» *BioFokus-rapport 2019-9*. Oslo: Miljødirektoratet, 2019.

<https://www.miljodirektoratet.no/globalassets/publikasjoner/m1410/m1410.pdf>

Harrison, Rodney. «Beyond “Natural” and “Cultural” Heritage: Toward an Ontological Politics of Heritage in the Age of Anthropocene». *Heritage & Society* 8, no.1 (2015): 24-42.

<https://doi.org/10.1179/2159032X15Z.00000000036>

Harrison, Rodney og Colin Sterling. *Deterritorializing the Future: Heritage in, of and after the Anthropocene*. London: Open Humanities Press, 2020.

Harrison, Rodney. *Heritage – Critical Approaches* (Oxon/New York: Routledge, 2013).

Ebok: Taylor & Francis Group, 2013. [https://www-taylorfrancis-](https://www-taylorfrancis-com.ezproxy.uio.no/books/mono/10.4324/9780203108857/heritage-rodney-harrison)

[com.ezproxy.uio.no/books/mono/10.4324/9780203108857/heritage-rodney-harrison](https://www-taylorfrancis-com.ezproxy.uio.no/books/mono/10.4324/9780203108857/heritage-rodney-harrison)

Innst. 317 S (2021-2022). *Innstilling fra energi- og miljøkomiteen om representantforslag om å nå Norges mål om 30 pst. vern av natur innen 2030*.

Jansson, Ulrika, Helene Lind Jensen og Marianne L.L. Melgård. «Opphetet debatt om truede arter og skognæringas miljøansvar i Notodden.» *Bevaringsbiologene – om truede arter og bærekraftig forvaltning av naturen vår*. Frigitt 09.01.2023. [https://blogg.forskning.no/blogg-](https://blogg.forskning.no/blogg-bevaringsbiologene/opphetet-debatt-om-truede-arter-og-skognaeringas-miljoansvar-i-notodden/1709489)

[blogg-bevaringsbiologene/opphetet-debatt-om-truede-arter-og-skognaeringas-miljoansvar-i-notodden/1709489](https://blogg.forskning.no/blogg-bevaringsbiologene/opphetet-debatt-om-truede-arter-og-skognaeringas-miljoansvar-i-notodden/1709489)

Kaldal, Ingar. *Skogens menn: minner og myter om huggere og fløtere*. Oslo: H. Aschehoug & Co., 2022.

Klausen, Jon-Fredrik Bækgaard. «SV fikk gjennom lovnad for skogen». *Nationen.no*.

30.11.2022. <https://www.nationen.no/sv-fikk-gjennom-lovnad-for-skogen/s/5-148-86852>

Landbruksdirektoratet.no. «Skogbruksplanlegging med miljøregistreringer – prosess og metode». Frigitt 24.11.2020.

<https://www.landbruksdirektoratet.no/nb/skogbruk/skogbruksplanlegging-med-miljoregistreringer--prosess-og-metode>

Lowenthal, David. *The Past Is a Foreign Country*. Cambridge: Cambridge University Press, 1985.

Meld. St. nr. 14 (2015-2016). *Natur for livet – Norsk handlingsplan for naturmangfold*. Oslo: Klima- og miljødepartementet.

<https://www.regjeringen.no/contentassets/902deab2906342dd823906d06ed05db2/no/pdfs/stm201520160014000dddpdfs.pdf>

Meld. St. nr. 16 (2019-2020). *Nye mål i kulturmiljøpolitikken — Engasjement, bærekraft og mangfold*. Oslo: Klima- og miljødepartementet.

<https://www.regjeringen.no/contentassets/35b42a6383f442b4b501de0665ec8fcf/no/pdfs/stm201920200016000dddpdfs.pdf>

Miljødirektoratet. «Kartlegging av kalkskog i Buskerud, Hedmark, Nordland, Oppland, Sogn og Fjordane og Telemark». 16.08.2019.

<https://www.miljodirektoratet.no/publikasjoner/2019/august-2019/kartlegging-av-kalkskog-i-buskerud-hedmark-nordland-oppland-sogn-og-fjordane-og-telemark-2018/>

Miljødirektoratet. «Verneplanen for barskog, generelt.» 30.05.1988.

<https://www.miljodirektoratet.no/globalassets/publikasjoner/dirnat2/attachment/712/kap-5-verneplanen-for-barskog-generelt.pdf>

Nord, Bjørn Asle, Ragnhild Moen Holø, André Fagernæs-Håker, Christine Fagerbakke, Ronald Hosle Fossåskaret og Hannah Amanda Hansen. «Alt er ikke i sin grønneste orden». *Nrk.no*. 29.01.2023. <https://www.nrk.no/klima/xl/varslet-om-oversette-miljoeverdier-i-skog -nrk-dro-for-a-sjekke-1.16146542#intro-authors--expand>

Nord, Bjørn Asle, Ragnhild Moen Holø, Astrid Rommetveit og André Fagernæs-Håker. «Kampen for de unike skogene». *Nrk.no*. 22.04.2023. <https://www.nrk.no/klima/xl/slik-kjemper-naering-og-miljoorganisasjoner-om-skog-i-follsja-1.16188200#authors--expand>

Nord, Bjørn Asle og Even Norheim Johansen. «Stortinget krever full gjennomgang av skogbransjens miljøundersøkelser». *Nrk.no*. 17.03.2023. <https://www.nrk.no/klima/stortinget-krrever-full-gjennomgang-av-skogbransjens-miljoundersokelser-1.16337864>

Norgeshistorie.no. «Handelspatrisiatet». Bård Frydenlund. Lesedato 02.03.2023. <https://www.norgeshistorie.no/grunnlov-og-ny-union/1341-handelspatrisiatet.html>

Norgeshistorie.no. «Nye næringer: Trelast og bergverk». Finn Erhard Johannessen. Lesedato 02.03.2023. <https://www.norgeshistorie.no/kirkestat/1105-nye-naringer-trelast-og-bergverk.html>.

Olsen, Mikaela. «Artsjakten». *Sabima.no*. <https://www.sabima.no/artsjakten/>

O'Reilly, Karen. *Key Concepts in Ethnography*. London, Thousand Oaks, New Delhi, Singapore: SAGE Publications Inc., 2009.

Pefc.no. «Norsk PEFC skogstandard i praksis». Lesedato 16.03.2023. <https://pefc.no/baerekraftig-skogbruk/norsk-skogbruk-og-pefc/norsk-pefc-skogstandard-i-praksis>

Pefc.no. «Norsk PEFC skogstandard». Lesedato 16.03.2023. <https://pefc.no/vare-standarder/norsk-pefc-skogstandard>

Prop. 56 (1992-1993), *Konvensjon om biologisk mangfold*. Rio de Janeiro/Oslo: Multilateral traktat. <https://lovdata.no/dokument/TRAKTAT/traktat/1992-06-05-1>

Puig de la Bellacasa, Maria. «Ethical doings in naturecultures». *Ethics, Place and Environment* 13. no. 2 (Juni 2010): 151-169. <https://doi.org/10.1080/13668791003778834>

Puig de la Bellacasa, Maria. *Matters of Care: Speculative Ethics in More than Human Worlds*. Minneapolis/London: University of Minnesota Press, 2017. JSTOR.org. <http://www.jstor.org/stable/10.5749/j.ctt1mmfspt>.

Quamme, O. A. og Ketil Tjønnås. *Gransheradsoga*. Skien: Notodden kommune, 1977.

Reiso, Sigve. «Nasjonalt viktige lavlandsskoger rundt Follsjå, Notodden. Sammenstilling av kjent kunnskap.» *BioFokus-rapport 2020-13*. Oslo: Stiftelsen BioFokus, 2020.

<http://lager.biofokus.no/biofokus-rapport/biofokusrapport2020-13.pdf>

Robbins, Paul. *Political Ecology: A Critical Introduction*. Chichester: John Wiley & Sons. Ltd., 2020.

Rubin, Herbert J. og Irene s. Rubin. *Qualitative Interviewing, 2nd: The Art of Hearing Data*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications Inc., 2005. <https://doi.org/10.4135/9781452226651>.

Sabima.no. «Skog». Lesedato 16.03.2023. <https://www.sabima.no/trua-natur/skog/>

Sandmo, J. K. *Skogbrukshistorie*. Oslo: H. Aschehoug & Co. 1951.

Sem, Halvor. *Bakafe susar skogenn: Soga om skogen i Gransherad, Heddal og Lisleherad*. Notodden: Notodden Trykk & Reklame. 2011.

Setten, Gunhild. "The Habitus, the Rule and the Moral Landscape." *Cultural Geographies* 11, no. 4 (Oktober 2004): 389–415. <https://doi.org/10.1191/1474474004eu309oa>.

Smith, Laurajane, *Uses of Heritage*. Oxon/New York: Routledge, 2006.

Statistisk sentralbyrå. «Skog, fjell og vidde dominerer». Frigitt 04.09.2017.

<https://www.ssb.no/natur-og-miljo/artikler-og-publikasjoner/skog-fjell-og-vidde-dominerer#:~:text=Skog%20utgj%C3%B8r%2037%20prosent%2C%20eller,landarealet%2C%20eller%2011%20000%20kvadratkilometer>

Store norske leksikon. «Den boreale barskogssone». Roar Solheim og Stein Michael Tomter. Lesedato 21.02.2023. http://snl.no/den_boreale_barskogssone

Store norske leksikon. «Myrmalm». Frigitt 17.11.2022. <https://snl.no/myrmalm>

Store norske leksikon. «Nasjonalparker i Norge». Tore J. Brænd, Leif Ryvarden og Andreas Tjernshaugen. Lesedato 22.03.2023. https://snl.no/nasjonalparker_i_Norge

Store norske leksikon. «Sagbruksprivilegier». Magnus A. Mardal. Lesedato 02.03.2023. <https://snl.no/sagbruksprivilegier>

Store norske leksikon. «Skogbruk i Norge: Historie». Hans Fredrik Hoen, Asbjørn Svendsrud og Bjørn Bækkelund. Lesedato 02.03.2023. https://snl.no/skogbruk_i_Norge#-Historie

Tolia-Kelly, Divya P., Emma Waterton og Steve Watson (red.). *Heritage, Affect and Emotion: Politics, practices and infrastructures*. Oxon/New York: Routledge, 2017.

Toy-Cronin, Bridgette. «Ethical Issues in Insider-Outsider Research». I *The SAGE Handbook of Qualitative Research Ethics*, redigert av Ron Iphofen og Martin Tolich, 455-470. London, Thousand Oaks, New Dehli, Singapore: SAGE Publications Inc., 2018.

UNESCO. «Text of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage». Lesedato 16.04.2023. <https://ich.unesco.org/en/convention>

UNESCO. «The World Heritage Convention». Lesedato 16.04.2023. <https://whc.unesco.org/en/convention/>

UNESCO. «Verdensarvlisten». Lesedato 16.04.2023. <https://unesco.no/kultur/verdensarven/verdensarvlisten/>

UNESCO. «Convention on the Protection and the Promotion of the Diversity of Cultural Expressions». Lesedato 16.04.2023. <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/convention-protection-and-promotion-diversity-cultural-expressions>

Vassbotten, Ole Arvid. «Fløting i Follsjø og Fulldøla». Manus. U.Å.

Wikipedia. «Plankeadelen». Lesedato 02.02.2023, <https://no.wikipedia.org/wiki/Plankeadel>

Wylie, John. *Landscape*. Oxon/New York: Routledge, 2007.

Øian, Hogne. «Wilderness tourism and the moralities of commitment: Hunting and angling as modes of engaging with the natures and animals of rural landscapes in Norway». *Journal of Rural Studies* 32 (Oktober 2013): 177-185. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2013.05.004>

Appendix

Intervjuguide for masteroppgave i Museologi og kulturarvstudier ved IKOS / UIO våren 2023

Vern og bruk av naturkultur i levd landskap: En fenomenologisk case studie av Follsjåsaken

For 1. utvalg

Del 1) Innledende spørsmål om historie (eks.)

- Hvor lenge har du og din familie drevet skogbruk på gården?
- Har du etterkommere som skal fortsette å bo på gården og ha gården og skogen som primære næringskilde?

Del 2) Substansspørsmål (eks.)

- Hva er dine tanker om kulturarv?
- Hva er dine tanker om skogvern og bevaring av rødlistearter?
- Hva tenker du om grunneiers ansvar i forhold til naturmangfold?
- I lys av dine erfaringer; hvordan stiller du deg til å verne egen skog?
- Hva tenker du om fremtidens skogbruk?
- Dersom store deler av skogeiendommen blir vernet, hva tenker du om gårdens fremtid?
- Hva vil du si utgjør skoggården og skogbrukets kulturarv?
- I lys av verneforslaget som kom i kjølvannet av Sabimas rapport i 2019; hvordan opplever du at kulturarven er truet?
- Hvordan har denne prosessen påvirket deg og din familie? Hvordan har den negative pressedekningen påvirket deg/dere?
- Hvis verneforslaget blir vedtatt, hva tenker du om fremtiden på gården for kommende generasjoner?
- Hva innebærer det for en grunneier av en skogeiendom at han ikke lenger eier skog?

- **Sluttkommentarer**